

**ПРЕПОРУКЕ ОЦД ЗА ИЗРАДУ
ТРЕЋЕГ НАЦИОНАЛНОГ
АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА ПРИМЕНУ
РЕЗОЛУЦИЈЕ 1325 СБ УН
„ЖЕНЕ, МИР И БЕЗБЕДНОСТ”
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Centar
za podršku
ženama

**ПРЕПОРУКЕ ОЦД ЗА ИЗРАДУ
ТРЕЋЕГ НАЦИОНАЛНОГ
АКЦИОНОГ ПЛАНА ЗА ПРИМЕНУ
РЕЗОЛУЦИЈЕ 1325 СБ УН
„ЖЕНЕ, МИР И БЕЗБЕДНОСТ”
У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ**

Сви појмови који су у анализи употребљени у мушком граматичком роду обухватају мушки и женски род лица на која се односе.

Садржај

Листа скраћеница	8
1. Организације цивилног друштва и сектор безбедности ...	14
2. Међународни документи	16
3. Унутрашње право	28
4. Принципи и начела	36
4.1. Увођење недискриминаторне терминологије и стандардизација српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих израза у прописима и комуникацији.	36
4.2. Употреба родно сензитивног језика	38
4.3. Заштита жена од дискриминације и поштовање принципа родне равноправности	42
4.4. Начело људских права	42
4.5. Партиципација као начело доброг управљања	42
4.6. Сагледавање људске безбедности кроз призму људских права и савремених претњи.....	43
5. Препоруке ОЦД за израду трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 у РС	47
5.1. Стратешка област: Развој институција за примену трећег НАП-а 1325.....	48
ПРЕПОРУКЕ:	52
5.2. Стратешка област: Превенција	54
5.2.1. КОНТРОЛА ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА.....	54
ПРЕПОРУКЕ:	62

5.2.2. КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ; РОД И БЕЗБЕДНОСТ	64
ПРЕПОРУКЕ:	70
5.3. Стратешка област: Учествовање.....	72
ПРЕПОРУКЕ:	73
5.4. Стратешка област: Заштита и правда	74
5.4.1. РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ.....	74
5.4.2. ЗАШТИТА И ПОДРШКА.....	78
5.4.3. ФЕМИЦИД.....	88
ПРЕПОРУКЕ:	90
5.4.4. ЗАШТИТНИЦИ И ЗАШТИТНИЦЕ ЉУДСКИХ ПРАВА.....	92
ПРЕПОРУКЕ:	95
5.4.5. ПРИСТУП ПРАВДИ	95
ПРЕПОРУКЕ:	96
5.5. Хуманитарни одговор на кризу.....	97
ПРЕПОРУКЕ:	101

Предлог препорука је припремљен у оквиру пројекта *Поддршка учешћу цивилној друштва у изради нацрта препорука за шпећи Национални акциони план за спровођење Резолуције 1325 СБ УН „Жене, мир и безбедносћ”*, који се реализује уз подршку Мисије ОЕБС-а у Србији кроз подршку Владе Шведске.

На припреми предлога препорука радили су представници и представнице организација цивилног друштва активних у области људских права и безбедности: Жене за мир, Лесковац; СОС за жене и децу, Власотинце; Центар за подршку женама, Кикинда; Фондација БФПЕ, Београд; Београдски центар за безбедносну политику, Београд; Центар за девојке, Ниш; Женски центар, Ужице; Пешчаник, Крушевац; Центар за истраживање јавних политика, Београд; Удружење Ромкиња ОСВИТ, Ниш; Зрењанински едукативни центар, Зрењанин; Академија женског лидерства, Београд; ...ИЗ КРУГА – ВОЈВОДИНА, Нови Сад; Друштво за развој креативности, Алексинац; Ромски центар за жене и децу ДАЈЕ, Београд; Ужички центар за људска права и демократију, Ужице; НВО Атина, Београд, Одбор за људска права из Ниша, као и независне стручњакиње Зорица Мршевић и Светлана Јанковић.

Документи уредила Биљана Спееанов.

Процес припреме препорука одвијао се током 2023. године.

„Без безбедности, ниједно људско биће не може бити слободно. Само уз безбедност, ми можемо поново успоставити женска права, мир и демократију. У исто време, безбедност није могућа без женских права. Они иду руку подруку.”

Др Сима Самар

Листа скраћеница

АП	Акциони план
ЖМБ	Жене, мир и безбедност
ЕП	Европски парламент
ЕУ	Европска Унија
GREVIO	Експертска група Савета Европе за праћење примене Истанбулске конвенције
Истанбулска конвенција	Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици
КТРП	Координационо тело за родну равноправност
КМСЕ	Комитет министара Савета Европе
ПССЕ	Парламентарна скупштина Савета Европе
НАП	Национални акциони план
ЛАП	Локални акциони планови
ОЕБС	Организација за европску безбедност и сарадњу
ОЦД	Организације цивилног друштва
РЕМ	Регулаторно тело за електронске медије
Резолуција 1325	Резолуција 1325 Савета безбедности Уједињених нација „Жене, мир и безбедност”
РЗН	Родно засновано насиље
РИК	Републичка изборна комисија
РС	Република Србија
SALW	Малокалибарско и лако оружје
СЕ	Савет Европе
СБ УН	Савет безбедности Уједињених нација
CEDAW	Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена

УВОД

Резолуција 1325 Савета безбедности Уједињених нација „Жене, мир и безбедност” (у даљем тексту Резолуција 1325) усвојена је 2000. године наглашавајући последице конфликта на жене и девојке и важност улоге жена у изградњи мира и постконфликтном опоравку земље. То је једна од најважнијих резолуција УН у области мира и безбедносне политике и природно се наслања на претходне конвенције битне за жене, мир и безбедност.¹

Резолуција је правно обавезујућа за све земље чланице УН без потребе за додатном ратификацијом. Савет безбедности од 2004. године континуирано подстиче земље чланице, цивилно друштво и друге релевантне актере да развијају стратегије и акционе планове са јасним циљевима и временским одредницама за интеграцију родне перспективе у мировне операције и програме опоравка и реконструкције.

Национални акциони планови (у даљем тексту: НАП) представљају документа која обезбеђују специфичне смернице националним владама за примену ове резолуције. НАП су од посебног значаја у земљама које су изашле из периода сукоба, јер се њиме успостављају стандарди за заштиту жена и девојака током и након сукоба, дефинисање једнаког учешћа и обезбеђивање могућности за оснаживање жена на позицијама одлучивања у сектору безбедности. То је свакако од значаја за цео регион Западног Балкана, а тиме и за Србију, као пост-конфликтну земљу и земљу у транзицији.

1 „Comprehensive approach to the EU implementation of the United Nations Security Council Resolutions 1325 and 1820 on women, peace and security”, Council of the European Union, Brussels 2008, 15671/1/08 REV 1.

На иницијативу око 30 организација цивилног друштва (у даљем тексту: ОЦД), уз координацију Београдског фонда за политичку изузетност, Влада Републике Србије је на предлог Министарства одбране усвојила први Национални акциони план за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2010–2015), закључком 05 број 337–9657/2010 од 23. децембра 2010. године. Спровођење овог плана је реализовано од дана његовог објављивања² 30. децембра 2010. године до краја 2015. Наведени план се у прве четири године фокусирано спроводио у дванаест министарстава, управа и агенција у систему безбедности у Републици Србији, а у 2015. његово спровођење је, на предлог Политичког савета и одлуком Владе, проширено на сва министарства, четири канцеларије Владе Републике Србије и на Републички завод за статистику.³

На предлог Министарства одбране, Влада је донела Одлуку 05 број 02 – 13886/2015 од 25. децембра 2015. године о образовању Радне групе за израду другог Националног акционог плана⁴. У изради другог Националног акционог плана, као чланови Радне групе, равноправно су учествовали представници и представнице органа државне управе и локалне самоуправе, академске заједнице, организација цивилног друштва и независни експерти и експерткиње. Други НАП 1325 за период 2017–2020 представљао је један од кључних стратешких докумената у области унапређивања родне равноправности у Србији, уз Стратегију за родну равноправност 2016–2020, и у великој мери се ослањао на претходни НАП 1325 за период 2010–2015. НАП је дефинисао приоритетне циљеве у пет

2 „Службени гласник РС“, број 102/10.

3 Доступно на: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/akcioni_planovi/2015/Zakljucak%20Vlade%20i%20Izvestaj_Politickog%20saveta%20o%20sprovođenju%20NAP%20u%202014_%20godini_.pdf

4 „Службени гласник РС“, бр. 109/15.

области: актери, превенција, учествовање, заштита и опоравак. НАП је предвидео и сложenu организациону структуру за имплементацију која је укључивала Политички савет Владе, као највише политичко тело састављено од државних секретара, председнице Координационог тела за родну равноправност (КТПР) и других високих представника/ца Владе, Оперативно тело Владе, Комисију за праћење спровођења НАП-а као надзорно тело у Народној скупштини Републике Србије и Скупштини АП Војводине, аналитичке групе и истраживачке тимове из институција у систему безбедности, саветника/цу за спровођење НАП-а са мандатом да ради на увођењу родне перспективе у политике и програме органа државне управе и локалне самоуправе, саветника/це за род у свим цивилним, војним мисијама и „особе од поверења“ као механизам родне равноправности у систему безбедности.

У изради другог НАП-а уважени су резултати евалуација спровођења претходног Националног акционог плана (2010–2015), које су реализовале организације цивилног друштва, међу којима се издвајају Београдски центар за безбедносну политику, Жене у црном, Центар за истраживање јавних политика и др., као и резултати истраживања о безбедности жена спроведених у Пироту и Новом Пазару и резултати добрих пракси у више градова у Републици Србији, а нарочито у АП Војводини.

У складу са Законом о планском систему⁵ који предвиђа обавезу спровођења *ex-post* анализе ефеката јавне политике (чл. 40), као и у складу са Уредбом о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика ⁶, током 2022. спроведена је завршна евалуација другог НАП-а 1325. Евалуација је спроведена узимајући у обзир смернице де-

5 „Службени гласник РС”, бр. 30/2018.

6 „Службени гласник РС”, бр. 8/2019.

финисане Приручником за анализу ефеката јавних политика и прописа Републичког секретаријата за јавне политике Владе РС⁷. Евалуација је спроведена за потребе Владе РС уз техничку подршку канцеларије UN Women у Србији. Евалуација представља завршну евалуацију и обухвата читав период имплементације другог НАП-а за примену Резолуције 1325 (2017–2020). Територијални обухват је дефинисан тако да се евалуација односи на примену стратегије на читавој територији РС, али када је у питању примена на локалном нивоу, увиди су ограничени само на одабране локалне заједнице.

Закључком 05 број 337-8030/2023 од 20. октобра 2022. Влада РС је донела закључак којим се усваја Извештај Политичког савета о спровођењу националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020).⁸

Повереник за заштиту равноправности је током 2022. године припремио Извештај о праћењу спровођења НАП-а за примену Резолуције 1325 СВ УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020).⁹

На седници Политичког савета за спровођење НАП-а за примену Резолуције Савета безбедности Уједињених нација 1325 – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017– 2020), одржаној 10. фебруара 2022. године, донета је одлука о покретању процедура за израду трећег НАП-а 1325.

7 Доступно на: <https://rsjp.gov.rs/wp-content/uploads/Update-0921-Prirucnik-za-analizu-efekata-javnih-politika-i-propisa-FINAL-FINAL-290720-Objavljeno.pdf>

8 Доступно на: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadržaj/dokumenta/akcioni_planovi/2022/Zaključak%20sednice%20Vlade%20RS%20i%20Izve%C5%A1taj%20o%20sprovodjenju%20NAP.pdf

9 Доступно на: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2022/12/Monitoring-Report-sr-priprema.pdf>

Конститутивна седница Политичког савета Владе за спровођење НАП-а за примену Резолуције 1325 одржана је 17. јула 2023. године. На седници су разматране и усвојене смернице за израду трећег Националног акционог плана за примену Резолуције 1325, које је предложило Министарство одбране, а које представљају препоруке и вид усмерења за чланове формиране интересорне Радне групе која ће учествовати у изради овог документа.¹⁰

Први састанак интересорне Радне групе за израду Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2023–2026) одржан је 31. августа 2023. године.¹¹

Осим представника институција и организација из састава Владе Републике Србије, предвиђено је да у раду Радне групе учествују и представници организација цивилног друштва. Министарство за људска и мањинска права и друштвени дијалог у сарадњи са Министарством одбране објавило је октобра 2022. године јавни позив организацијама цивилног друштва за подношење кандидатуре за чланство у Радној групи за израду трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 у Републици Србији.¹² Није доступна информација о ОЦД које су се пријавиле, као ни које су одабране за чланство у овом телу.

10 Доступно на: <https://www.mod.gov.rs/cir/20291/odrzana-konstitutivna-sednica-politickog-saveta-vlade-za-sprovođenje-nap-za-primenu-rezolucije-1325-sb-un-zene-mir-i-bezbednost20291>

11 Доступно на: <https://www.mod.gov.rs/lat/20432/sastanak-radne-grupe-za-izradu-nacionalnog-akcionog-plana20432>

12 Доступно на: https://www.mod.gov.rs/multimedia/file/staticki_sadrzaj/ostalo/%C5%BDENE,MIR;BEZBEDNOST/Prilog%201%20-%20Javni%20poziv%20za%20OCD%20NAP%201325.pdf

1. Организације цивилног друштва и сектор безбедности

Сложеност и динамика политичких, економских и друштвених процеса у савременом свету захтевају да се владе и државне институције брзо прилагођавају променама и да спремно реагују у различитим (кризним) ситуацијама. Укључивање грађана и њихових удружења у процес формулисања и спровођења (практичних) политика којима држава одговара на различите изазове један је од предуслова за то. Ефикасност представничке демократије, засноване на принципима поделе власти, слободним изборима и вишепартијском систему, повећава се увођењем принципа партиципативне демократије. Партиципативна демократија подразумева сталну укљученост грађана у процесе управљања јавним пословима, а не само у време избора, када се њихово учествовање своди на бирање носилаца власти на различитим нивоима. Овај тип демократије подразумева да грађани имају на располагању различите механизме који им омогућавају да искажу своје потребе или ставове о одређеним темама. Ти ставови се потом претачу у практичне политике. Грађани, дакле, имају право да питају, знају и буду обавештени о свим одлукама и процесима који утичу на њихов живот. На уму треба имати и да су грађани ти који плаћају државну администрацију, те да она има обавезу да ради у складу са смерницама и приоритетима које они утврде.

Стварање ефикасних механизма сарадње државних институција са организацијама цивилног друштва посебно је важно за земље Западног Балкана. Наиме, у оквиру Инструмента претприступне помоћи (ИПА програми) земљама Западног Балкана, намењеног хармонизацији домаћих

правних прописа са прописима ЕУ и јачању институционалних капацитета, потребно је осигурати учествовање ОЦД организовањем редовних консултација о приоритетима финансирања пројеката из ИПА фондова.¹³

Иако су имале важну улогу у надзору сектора безбедности у више од две претходне деценије у Србији, мали број ОЦД се директно бави односом родног питања и реформе сектора безбедности. Овим питањем се углавном баве *think-tank* организације, организације за јавно заступање, које су усмерене на побољшање безбедности и правосудне заштите, пре свега када је реч о родно заснованом насиљу као што је, на пример, трговина људима и насиље у породици. Тема положај жена запослених у сектору безбедности је тек одскоро доспела у јавност.

Институције безбедности више су наклоњене сарадњи са ОЦД које пружају услуге женама жртвама него оним ОЦД које се баве заступањем или независним истраживањима у овом сектору. Иако постоје позитивни примери сарадње између институција сектора безбедности и организација цивилног друштва, још увек не постоје интегрисани и одрживи механизми за значајније укључивање ОЦД у безбедносну политику како на националном, тако и на локалном нивоу. Протоколи о поступању служби и међусекторској сарадњи на локалном нивоу који предвиђају учествовање ОЦД у пружању услуга жртвама родно заснованог насиља нису правно обавезујући, чиме се институцијама и актерима сектора безбедности препушта да сами одлуче да ли желе да сарађују са ОЦД. **Мишљење ОЦД се ретко тражи када је реч о креирању практичних политика у сектору безбедности.**

13 Г. Одановић, Улога организација цивилног друштва у праћењу и процењивању НАП-а за примену Резолуције 1325, БЦБП, Београд 2013. године.

2. Међународни документи

Усвајање трећег Националног акционог плана за имплементацију Резолуције 1325 је међународна обавеза Републике Србије као чланице УН. Родна равноправност у доменима одбране и безбедности је нужна претпоставка у процесу прикључења Србије Европској унији.

Република Србија је ратификовала Европску конвенцију о људским правима и основним слободама¹⁴ и као чланица Савета Европе у обавези је да следи препоруке те организације. Републику Србију обавезују и многи ратификовани протоколи УН, Међународне организације рада, Светске здравствене организације. Након давања сукцесорске изјаве у јуну 2001. године, Република Србија је започела са праћењем примене међународних стандарда људских права и успоставила праксу достављања националних извештаја телима Уједињених нација и другим међународним телима о примени обавеза из прихваћених међународних конвенција.

У креирању НАП-а за примену Резолуције 1325 значајне су и обавезе које је Република Србија преузела ратификујући друге међународне документе о људским правима, посебно међународних докумената у области хуманитарног права. Република Србија је потписница скоро свих међународних конвенција у области људских права, права жена и деце и међународног хуманитарног права усвојених у окриљу УН: Међународног пакта о грађанским и политичким правима¹⁵, Факултативног протокола¹⁶ и Другог факултативног протокола уз овај пакт.¹⁷

14 „Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 9/2003, 5/2005. и 7/2005 - испр.

15 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 7/71.

16 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, 4/2001.

17 „Службени лист СРЈ - Међународни уговори”, 4/2001.

Пекиншка декларација и Платформа за акцију¹⁸ сматрају се најсвеобухватнијим глобалним оквиром за успостављање родне равноправности и заштите права жена и девојчица. Настанак текста везује се за Четврту светску конференцију жена која је одржана 1995. године у Пекингу у Кини. Платформа за акцију је платформа за оснаживање жена која покрива 12 кључних области: сиромаштво, образовање, здравље, насиље, оружани конфликти, економија, моћ и доношење одлука, институционални механизми, људска права, медији, животна средина и девојчице. За сваку кључну област идентификовани су стратешки циљеви, као и детаљан каталог активности на националном, регионалном и међународном нивоу.

Посебни документи од значаја: Декларација УН о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи (1985)¹⁹, Декларација ГСУН о елиминацији насиља против жена (A/Res/48/104) (1993)²⁰, Конвенција о елиминисању свих облика дискриминације жена (UN Doc. A/34/46) (1979)²¹ и опциони протоколи уз конвенцију²², Конвенција о статусу избеглица²³, Протокол о статусу избеглица²⁴, Резолуција Комисије УН за људска права 2003/45 – Елиминација насиља према женама²⁵, Општа препорука бр. 19 CEDAW комитета (A 47/38)²⁶, Општа препорука бр. 30 CEDAW коми-

-
- 18 UN Women (2014). The Beijing Declaration and Platform for Action, Beijing+5 Political Declarations and Outcome. Доступно на: http://www.unwomen.org/~media/headquarters/attachments/sections/csw/pfa_e_final_web.pd
- 19 Усвојила Генерална скупштина УН, одлука 40/34 од 29. септембра 1985. године. Доступно на: <https://www.astra.rs/wp-content/uploads/2017/11/Deklaracija-UN-o-osnovnim-principima-pravde-za-zrtve-kriminala-i-zloupotrebe-vlast.pdf>
- 20 Доступно на <http://www.womenngo.org.rs/publikacije-dp/medjunarodni%20dokumenti.pdf>
- 21 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, број 11/81.
- 22 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 13/02.
- 23 „Службени лист СФРЈ”, број 7/60.
- 24 „Службени лист СФРЈ”, број 15/67.
- 25 Усвојена 23. априла 2003. године, на 59. састанку Комисије. Документ E/CN.4/RES/2003/45.
- 26 Комитет за елиминисање дискриминације жена, Општа препорука бр. 19 о насиљу према женама. Доступно на: https://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CEDAW/Shared%20Documents/1_Global/INT_CEDAW_GEC_3731_E.pdf

тета – жене у превенцији сукоба, конфликтним ситуацијама и постконфликтним ситуацијама²⁷, Општа препорука бр. 35 о родно заснованом насиљу према женама²⁸, Закључна запажања CEDAW Комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем РС о спровођењу Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена²⁹, Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (2011)³⁰, Експертска група СЕ за борбу против насиља над женама и насиља у породици – Препорука КМСЕ о насиљу у породици R(85)11(1985) о положају жртава у оквиру кривичног права и кривичног поступка³¹, Препорука R(85)4 КМСЕ државама чланицама о насиљу у породици (1985)³², Резолуција ЕП о насиљу над женама (1986)³³, Препорука КМСЕ о пружању помоћи жртвама и спречавању виктимизације R(87)21 (1987)³⁴, Препорука КМСЕ о социјалним мерама које се односе на насиље у породици R(90)2 (1990)³⁵, Препорука КМСЕ бр. R(97)13 о застрашивању сведока и праву одбране (1997)³⁶, Резолуција ЕП о потреби установљавања кампање за нулту толеранцију на насиље над женама широм ЕУ (1997)³⁷, План акције за су-

27 Комитет за елиминисање дискриминације жена, Општа препорука бр. 30. Доступно на: <https://www.ohchr.org/en/hrbodies/cedaw/pages/recommendations.aspx>

28 Комитет за елиминисање дискриминације жена, Општа препорука бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, ажурирање Опште препоруке бр. 19 (превод: Канцеларија за људска и мањинска права). Доступно на: https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokument_file/preporuka_35_sedow_srb.pdf

29 Усвојена у марту 2019. године, <http://socijalnoukljucivanje.gov.rs/sr/zakljucna-zapazanja-cedaw-u-vezi-sa-четвртим/>

30 „Службени гласник РС”, број 12/13.

31 Доступно на: <https://rm.coe.int/16804dccaе>

32 Доступно на: <https://rm.coe.int/16804f120d>

33 Доступно на: https://www.europarl.europa.eu/EPRS/PE2_AP_RP!FEMM.1984_A2-0044!860001EN.pdf

34 Доступно на: [https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanteklifi/recR\(87\)21e.pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanteklifi/recR(87)21e.pdf)

35 Доступно на: <https://www.legislationline.org/documents/id/8267>

36 Доступно на: <https://rm.coe.int/16804c4a0f>

37 Доступно на: <https://www.legislationline.org/documents/id/8595>

протстављање насиљу над женама EG-S-VL (98) (1998)³⁸, Препорука КМСЕ бр. R(99)19 о примени посредовања у кривичним стварима (1999)³⁹, Препоруке експертских форума жена Конференције ЕУ о насиљу над женама (1999)⁴⁰, Препорука ПССЕ о насиљу против жена 1450(2000)⁴¹, Препорука КМСЕ о заштити жена од насиља R(2002)5⁴², Препорука 1582(2002) ПССЕ о насиљу над женама у породици⁴³, Резолуција Комисије за људска права о елиминацији насиља над женама R(2003/45)⁴⁴, Препорука ПССЕ – Кампања за борбу против насиља над женама у Европи 1681(2004)⁴⁵, Препорука ПССЕ бр. R(2006)8 о помоћи жртвама криминалитета (2006)⁴⁶, Препорука ПССЕ – заштита деце у контексту насиља у породици 1905(2010)⁴⁷ уз препоруку о деци сведоцима насиља у породици 1714 (2000)⁴⁸, Мапа пута за одрживо решење за сузбијање недозвољеног поседовања, злоупотребе и трговине малокалибарским и лаким оружјем и припадајућом муницијом на Западном Балкану до 2024. године⁴⁹, Закључци из Извештаја ЕК о напретку РС (2018 – 2020. године)⁵⁰, Закључци Европског комитета за

38 Извештај доступан на: https://www.coe.int/t/dg2/equality/domesticviolencecampaign/Source/Final_Activity_Report.pdf

39 Доступно на: <https://rm.coe.int/1680706970>

40 Доступно на: <https://www.legislationline.org/documents/id/8731>

41 Доступно на: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=16783&lang=en>

42 Доступно на: <http://www.womenngo.org.rs/panevropska/prevod2002-web.pdf>

43 Доступно на: http://www.stop.vav.org/council_of_europe4.html

44 Доступно на: <https://www.refworld.org/docid/43f3133b0.html>

45 Доступно на: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17273&lang=en>

46 Доступно на: <https://rm.coe.int/16805afa5c>

47 Доступно на: <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17825&lang=en>

48 Резолуција 1714 (2010) усвојена 12. марта 2010. године. Text adopted by the Standing Committee, acting on behalf of the Assembly, on 12 March 2010 (see Doc. 12111, report of the Social, Health and Family Affairs Committee, rapporteur: Mrs Ohlsson; and Doc. 12155, opinion of the Committee on Equal Opportunities for Women and Men, rapporteur: Mrs Rupprecht).

49 Доступно на: https://www.seesac.org/f/img/File/roadmap/Roadmap_BCMS_unofficial-translation.pdf

50 Доступно на: <https://www.mei.gov.rs/srp/dokumenta/eu-dokumenta/godisnji-izvestaji-ek>

социјална права у вези са применом Европске социјалне повеље (март 2020)⁵¹, Препоруке GREVIO експертске групе на основу процене стања о законодавним и другим мерама примене одредби Конвенције СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (GREVIO/Inf (2019)20)⁵², Директива Савета ЕУ о накнади штете жртвама криминалитета (2004)⁵³, Директива ЕУ о превенцији и супротстављању трговини људима и заштити жртава 2011/36 (2011)⁵⁴, Директива ЕУ о успостављању минималних стандарда о правима, подршци и заштити жртвама криминалитета (2012)⁵⁵, Резолуција ГСУН 65/69 – Жене, разоружање, неширење и контрола оружја⁵⁶.

Осим наведеног, од важности за израду трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 су и: Међународни пакт о економским, социјалним и културним правима,⁵⁷ Конвенција о спречавању злостављања и осталог окупног, нечовечног или понижавајућег поступања или кажњавања и Факултативни протокол уз ову конвенцију;⁵⁸ Конвенција о укидању свих облика расне дискриминације;⁵⁹ Конвенција о правима детета⁶⁰ и Факултативни протокол о учешћу деце у оружаним сукобима⁶¹ и Факултативни протокол о тр-

51 Доступно на: <https://rm.coe.int/rapport-srb-en/16809cfbe6>

52 Доступно на: <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3>

53 GREVIO's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention) SERBIA, <https://rm.coe.int/grevio-report-on-serbia/16809987e3> Доступно на: <https://www.uts.org.rs/images/kompenzacija.pdf>

54 Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/?uri=celex%3A32011L0036>

55 Доступно на: <https://www.podrskazrtvama.rs/en/media/medjunarodni/DIREKTIVA-2012-29-EU.pdf>

56 United Nations Office For Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan, <https://www.un.org/disarmament/wp-content/uploads/2016/06/update-gender-action-plan-2016.pdf>

57 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 7/71.

58 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 9/2003.

59 „Службени лист СФРЈ”, 31/67.

60 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 15/90. и „Сл. лист СРЈ – Међународни уговори”, 4/96. и 2/97.

61 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, 7/2002.

говини децом, дечјој проституцији и дечјој порнографији;⁶² Конвенција о грађанскоправним аспектима међународне отмице деце;⁶³ Конвенција о ропству;⁶⁴ Конвенција о спречавању и кажњавању злочина апартхејда;⁶⁵ Римски статут Међународног кривичног суда;⁶⁶ Конвенција против транс-националног организованог криминала и њени протоколи о кријумчарењу миграната копном, морем и ваздухом и о превенцији, спречавању и кажњавању трговине људима;⁶⁷ Конвенција о статусу избеглица и њени протоколи;⁶⁸ Конвенција за побољшање положаја рањеника и болесника у оружаним снагама у рату (Прва женевска конвенција);⁶⁹ Конвенција за побољшање положаја рањеника, болесника и бродоломаца у оружаним снагама на мору (Друга женевска конвенција);⁷⁰ Конвенција о поступању с ратним заробљеницима (Трећа женевска конвенција);⁷¹ Конвенција о заштити цивила за време рата (Четврта женевска конвенција);⁷² Допунски протокол женевским конвенцијама од 12.08. 1949. године о заштити жртава међународних оружаних сукоба (Протокол И);⁷³ Допунски протокол женевским конвенцијама од 12.08.1949. године о заштити жртава немеђународних оружаних сукоба (Протокол 22);⁷⁴ Конвенција о спречавању и кажњавању злочина геноцида;⁷⁵ Конвенција против тортуре и других сурових, нељудских или понижавајућих казни и поступака;⁷⁶ Међуна-

62 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, 7/2002.

63 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 7/1991.

64 „Службене новине Краљевине СХС”, 234/1929.

65 „Службени лист СФРЈ”, 14/75.

66 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, 5/2001.

67 „Службени лист СРЈ – Међународни уговори”, 6/2001.

68 „Службени лист ФНРЈ – Међународни уговори”, 7/60.

69 „Службени лист ФНРЈ”, 24/50.

70 „Службени лист ФНРЈ”, 24/50.

71 „Службени лист ФНРЈ”, 24/50.

72 „Службени лист ФНРЈ”, 24/50.

73 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 16/78.

74 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 16/78.

75 „Службени лист ФНРЈ”, 2/1950.

76 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 9/91.

родна конвенција против узимања талаца;⁷⁷ Конвенција о спречавању и кажњавању кривичних дела против лица под међународном заштитом, укључујући и дипломатске агенте;⁷⁸ Конвенција о специјалним мисијама;⁷⁹ Конвенција о незастаревању ратних злочина и злочина против човечанства⁸⁰ и др.

Међународна заједница је изградила нормативни оквир помоћу неколико важних међународних уговора и инструмената за усмеравање и извештавање у области промета оружја и контроле малокалибарског и лаког оружја (SALW81), од којих су најважнији: Кодекс понашања ЕУ при извозу оружја⁸² из 1998. године, Протокол против незаконите производње и промета ватреним оружјем, његовим деловима, склоповима и муницијом којим се допуњава Конвенција Уједињених нација против транснациоалног организованог криминала⁸³ из 2001. године, Акциони програм УН за спречавање, сузбијање и искорењивање илегалне трговине малокалибарским и лаким оружјем у свим аспектима⁸⁴ из 2001. године, Документ ОЕБС-а о стрељачком и лако оружју⁸⁵ из 2000. године, Међународни инструмент који омогућава државама да идентификују и прате малокалибарско и лако оружје на правовремен и поуздан начин⁸⁶ из 2005. године, Заједничка позиција ЕУ о извозу опреме и војне технологије⁸⁷

77 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 9/84.

78 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, 54/76.

79 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, 19/75.

80 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори и други споразуми”, 50/70.

81 SALW – акроним за: Small Arms and Light Weapons, малокалибарско и лако оружје.

82 European Union Code of Conduct on Arms Exports (1998). Доступно на: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/031006codeofconduct1998_/031006codeofconduct1998_en.pdf

83 Доступно на: http://demo.paragraf.rs/demo/combined/Old/t/t2005_11/t11_0089.htm

84 Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N01/507/20/PDF/N0150720.pdf?OpenElement>

85 Доступно на: https://www.osce.org/files/f/documents/7/0/20783_0.pdf

86 Доступно на: <https://www.unodc.org/documents/organized-crime/Firearms/ITI.pdf>

87 Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32008E0944>

из 2008. године, Уговор о трговини наоружањем (АТТ)⁸⁸ из 2013. године. Ова међународна акта су комплементарна и у комбинацији пружају државама оквир за ефикасну контролу над производњом, складиштењем, продајом, преносом и одлагањем конвенционалног оружја и малокалибарског и лаког оружја.

Европска комисија је у својој Стратегији проширења ЕУ потврдила европску будућност Западног Балкана и Републике Србије, те је усклађивање домаћег законодавног и стратешког оквира са тековинама ЕУ у области родне равноправности од кључног значаја у процесу приступања Републике Србије ЕУ.

Политика ЕУ у области родне равноправности и безбедности која се имплементира у свим државама чланицама ЕУ, као и у земљама које су у процесу придруживања укључује, без ограничења, спречавање и решавање сукоба, развојну помоћ, хуманитарну помоћ, спречавање и заштиту од трговине људима, управљање миграцијама, смањење ризика од катастрофа, спречавање и борбу против радикализације, насилног екстремизма и тероризма.

Циљеве и активности из Акционог плана ЕУ за спровођење резолуције „Жене, мир и безбедност” (АП ЕУ ЖМБ), усвојеног 2019. године (2019–2024), допуњује и наглашава новоусвојени Акциони план за родну равноправност ЕУ за период 2021–2025 (ГАП 3).⁸⁹ Акциони план ЕУ за родну равноправност у тематској области: Интегрисање агенде „Жене, мир и безбедност” даје преглед циљева и индикатора за праћење интегрисања агенде ЖМБ усклађених са АП ЕУ ЖМБ.

88 Доступно на: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017D0915&from=EN>

89 Доступно на: <http://hcabl.org/wp-content/uploads/2021/10/GAP-web.pdf>

Европски приступ родној равноправности базира се на Пекиншкој платформи за акцију и дефинише се кроз три целине:

- институционални механизми,
- интегрисање родне перспективе,
- родно осетљива статистика.

Од 2000. године Савет безбедности УН усвојио је девет сродних резолуција, које чине оквир политике на светском нивоу познат као Агенда „Жене, мир и безбедност”. Од 2010. године број НАП-ова за спровођење Агенде „Жене, мир и безбедност” константно расте на светском нивоу и у региону ОЕБС-а. Од 57 држава учесница у региону ОЕБС-а, 36 (63%) њих поседује важеће НАП-ове за спровођење Резолуције 1325 и резолуција које је накнадно усвојио Савет безбедности под називом „Жене, мир и безбедност”. Неколико држава учесница публиковало је више генерација НАП-ова.

Резолуцију 1325(S/RES/1325) усвојио је једногласно Савет безбедности УН 31. октобра 2000. године позивајући се на резолуције 1261 (1999), 1265 (1999), 1296 (2000) и 1314 (2000) – Заступљеност и учешће жена у управљању миром и безбедношћу; заштита права жена и тела у конфликтним и пост-конфликтним ситуацијама.

Од 2000. године надаље УН су усвојиле и друге резолуције којима се наглашава важност и значај заштите жена и девојчица у сукобима – 1820 (2008), 1888 (2009), 1889 (2009), 1906 (2010), 2106 (2013), 2122 (2013), 2242(2015), 2467(2019), 2493(2019):

- С/РЕС/1820 (2008)⁹⁰ Заштита жена од сексуалног насиља у конфликту; нулта толеранција према сексуалном злостављању и искоришћавању које су починили припадници Одељења за мировне операције УН;
- С/РЕС/1888 (2009)⁹¹ Оснивање Канцеларије специјалног представника генералног секретара у вези са сексуалним насиљем у конфликтима; покретање иницијативе у којој учествује више организација – „Акција Уједињених нација против сексуалног насиља у конфликтима”; утврђивање „тима стручњака”; распоређивање саветника за заштиту жена у мисијама на терену;
- С/РЕС/1889 (2009)⁹² Потреба за повећањем учешћа жена у управљању миром и безбедношћу на свим нивоима; израда глобалних индикатора како би се пратило спровођење Резолуције СБ УН 1325;
- С/РЕС/1906 (2010)⁹³ Развој праћења сексуалног насиља у конфликтима, анализа и начини извештавања; интегрисање питања жена, мира и безбедности у мисије на терену поред улога родних саветника;
- С/РЕС/2106 (2013)⁹⁴ Довођење у питање некажњивости и непостојања одговорности за случајеве сексуалног насиља у конфликтима;

90 Уједињене нације, дигитална библиотека; доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/629882>

91 Доступно на: https://www.un.org/shestandsforpeace/sites/www.un.org/shestandsforpeace/files/unscr_1888_2009.pdf

92 Уједињене нације, дигитална библиотека; доступно на <https://digitallibrary.un.org/record/666733>

93 Доступно на: <https://digitallibrary.un.org/record/673858?ln=en>

94 Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/372/15/PDF/N1337215.pdf?OpenElement>

- С/РЕС/2122 (2013)⁹⁵ Агенција „UN Women“ представља кључно тело УН које пружа информације и савете о учешћу жена у управљању миром и безбедношћу; одговорност на нивоу УН; укључивање цивилног друштва; ревизија спровођења Резолуције 1325 на високом нивоу из 2015. Године;
- С/РЕС/2242 (2015)⁹⁶ Интегрисање питања жена, мира и безбедности у све земље чланице СБ УН; успостављање неформалне експертске групе о питањима жена, мира и безбедности; разматрање тог питања током заседања комитета који изричу санкције; везе између питања жена, мира и безбедности са борбом против тероризма и екстремизма;
- С/РЕС/2467 (2019)⁹⁷ Јачање механизма кривичног гоњења/кажњавања случајева сексуалног насиља у конфликтима; отварање могућности за кажњавање починилаца; истицање приступа са фокусом на жртву; позивање на обезбеђивање одштете преживелима;
- С/РЕС/2493 (2019) Позивање држава чланица да унапређују права жена; подстицање стварања безбедног радног окружења за оне који унапређују права жена; позивање на пуну примену свих претходних резолуција о женама, миру и безбедности.

Регионалне организације из целог света укључују питања из агенде „Жене, мир и безбедност” на два начина. Питања покренута Резолуцијом 1325 су или интегрисана у политике/стратегије родне равноправности тих организација или се усвајају посебни регионални акциони планови

95 Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N13/523/44/PDF/N1352344.pdf?OpenElement>

96 Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N15/311/09/PDF/N1531109.pdf?OpenElement>

97 Доступно на: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N19/118/28/PDF/N1911828.pdf?OpenElement>

са посебним фокусом на теме Резолуције. Кључне регионалне организације за Европу, као што су Европска унија, НАТО и Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС), укључиле су Агенду УН „Жене, мир и безбедност“ у своје политике.

Две године након што је Резолуција 1325 усвојена, Савет безбедности је почео да подстиче државе да усвајају националне акционе планове за примену Резолуције. Као што је већ напоменуто, Република Србија је први НАП усвојила за период 2010-2015, а други за период 2017-2020.

Република Србија има своје сталне делегације у Савету Европе, ОЕБС-у, НАТО-у и другим регионалним организацијама.⁹⁸ Након давања сукцесорске изјаве у јуну 2001. године, као што је раније поменуто, Република Србија је започела са праћењем примене међународних стандарда људских права и успоставила праксу достављања националних извештаја телима Уједињених нација и другим међународним телима о примени обавеза из прихваћених међународних конвенција.⁹⁹

98 Сарадња са НАТО-ом одвија се у оквиру споразума између Србије и Црне Горе и организације Северноатлантског пакта (НАТО) о транзитним аранжманима за подршку мировним операцијама („Службени лист СЦГ – Међународни уговори”, бр. 13/2005), Безбедносног споразума из 2008, као и Писма о намерама о успостављању НАТО војне канцеларије.

99 До сада су поднети: Иницијални извештај о примени Међународног пакта о грађанским и политичким правима у периоду од 1992. до 2002; Иницијални извештај о спровођењу Конвенције против мучења и других свирепих, нехуманих или понижавајућих казни или поступака за период 1992–2003; Иницијални извештај о примени Конвенције о правима детета за период 1992. до 2005. и др.

3. Унутрашње право

Општи оквир планираних мера и активности за примену Резолуције 1325 пружа Устав Републике Србије¹⁰⁰.

Устав Србије:

- гарантује равноправност жена и мушкараца (чл. 15);
- забрањује сваки вид непосредне или посредне дискриминације с обзиром на припадност одређеном полу и експлицитно предвиђа могућност увођења посебних мера чији је смисао да се изграде претпоставке за постизање пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима (чл. 21);
- обавезује државу да у складу са принципима владавине права, социјалне правде, грађанске демократије, људских права и европских вредности (чл. 1) развија политику једнаких могућности (чл. 15), која подразумева стварање услова за потпуни развој и унапређење положаја жена у свим областима друштвеног живота (политичког, економског, културног) укључујући и област безбедности како би могле да уживају сва људска права и основне слободе равноправно са мушкарцима. Политика једнаких могућности укључује могућност увођења посебних мера ради постизања пуне равноправности лица или групе лица која су суштински у неједнаком положају са осталим грађанима (чл. 21).

100 „Службени гласник РС”, број 98/06.

Устав Републике Србије изричито прописује да су општеприхваћена правила међународног права и потврђени међународни уговори саставни део правног поретка Републике Србије, као и да се непосредно примењују (чл. 16). У области људских и мањинских права то значи:

- непосредну примену људских права зајемчених у међународном праву (чл. 16);
- тумачење људских и мањинских права сагласно важећим међународним Стандардима, као и пракси међународних институција које надзиру њихово спровођење (чл. 18);
- право на међународно-правну заштиту људских и мањинских права (чл. 22).

Република Србија тако исказује спремност да поштује међународне обавезе које је прихватила и одлучност да у својој политици примени Резолуцију 1325 и непосредно се ангажује на њеној реализацији.

Национални миленијумски циљеви развоја у Републици Србији¹⁰¹ утврђују неколико задатака релевантних за остваривање родне равноправности, побољшање положаја жена и развоја концепта људске безбедности, и то: задатак 1 (МДГ 3: Промовисање родне равноправности и јачање жена): до 2015. године преполовити економске неједнакости између жена и мушкараца (у сиромаштву, запослености, незапослености, учешћу у синдикатима, напредовању на послу, плаћености); задатак 2: до 2015. године повећати заступљеност жена на свим нивоима политичког одлучивања на најмање 30%; задатак 3: до 2008. године заокружити стварање системских претпоставки за остваривање родне једнакости (планови им-

101 Доступно на: https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2018-11/Nacionalni%20milenijumski%20ciljevi_1.pdf

плементације Закона о равноправности полова, НПА и специфичне стратегије); задатак 4: до 2015. године развити систем заштите жена жртава насиља и систем превенције насиља над женама.

Плански документи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Стратегија за родну равноправност (2021-2030)¹⁰² са АП (2022-2023)¹⁰³, Стратегија за спречавање и борбу против родно заснованог насиља према женама и насиља у породици за период 2021–2025. године¹⁰⁴, Стратегија превенције и сузбијања трговине људима, посебно женама и децом и заштите жртава 2017–2022¹⁰⁵ и АП (2021–2022)¹⁰⁶, Стратешка процена јавне безбедности (2022-2025)¹⁰⁷, Национална стратегија за остваривање права жртава и сведока кривичних дела у РС (2020–2025)¹⁰⁸ и АП (2020–2025)¹⁰⁹, Национална стратегија за спречавање и борбу против тероризма (2017–2021)¹¹⁰, Други НАП за примену Резолуције 1325¹¹¹, АП за поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност¹¹², Стратегија националне безбедности (2019)¹¹³, Стратегија одбране РС (2019)¹¹⁴, Стратегија за борбу против високотехничког крими-

102 „Службени гласник РС”, број 103/21.

103 Доступно на: <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/dokumenti/strategije-i-akcioni-planovi/akcioni-plan-za-period-od-2022-2023-godine-za-sprovođenje>

104 „Службени гласник РС”, број 47/21; рад на ишпријери АП је у ишоку.

105 „Службени гласник РС”, број 77/17.

106 „Службени гласник РС”, број 50/19.

107 Стратешка процена јавне безбедности (2022-2025); Београд, 2021. год.; Министарство унутрашњих послова Републике Србије; доступно на: <https://plus.cobiss.net/cobiss/sr/sr/bib/55281673>

108 „Службени гласник РС”, број 30/18.

109 „Службени гласник РС”, број 65/23.

110 „Службени гласник РС”, број 94/17.

111 „Службени гласник РС”, број 53/17.

112 Доступно на: <http://www.mup.gov.rs/wps/wcm/connect/a7fbd693-caec-4f3e-b471-187a2be8bcf0/lat-Akcioni+plan+za+P24+-+revidirana+verzija+23+07+2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=ng1k6t5>

113 „Службени гласник РС”, број 94/19.

114 „Службени гласник РС”, број 94/19.

нала (2019–2023)¹¹⁵ са Акционим планом (2019–2020)¹¹⁶, Стратегија развоја МУП-а (2018–2023)¹¹⁷ и АП (2018–2019)¹¹⁸, Стратегија контроле малог и лаког оружја Републике Србије за период 2019–2024¹¹⁹ са Акционим планом (2019–2020)¹²⁰, Стратешки план полиције (2018–2021)¹²¹, Стратегија развоја система извршења кривичних санкција 2021–2027¹²², Национална стратегија реформе правосуђа (2020–2025)¹²³ и АП¹²⁴, Стратегија развоја система јавног информисања Републике Србије за период од 2020. до 2025. године и АП (2020–2022)¹²⁵, Стратегија интегрисаног управљања границом у Републици Србији (2022–2027),¹²⁶ Стратегија развоја система бесплатне правне помоћи у Републици Србији¹²⁷, Стратегија заштите података о личности¹²⁸, Национална стратегија заштите и спасавања у ванредним ситуацијама (2011)¹²⁹, Стратегија безбедности и здравља на раду (2018–2022) и АП (2018–2022)¹³⁰, Стратегија за унапређење положаја старијих лица у РС (2024–2030)¹³¹, Стратегија деинституционализације и развоја услуга социјалне заштите у заједници за период 2022–2026. године¹³².

115 „Службени гласник РС”, број 71/18.

116 „Службени гласник РС”, број 71/18.

117 „Службени гласник РС”, број 78/18.

118 *Доступно на:* [119 „Службени гласник РС”, број 44/2019.](http://www.mup.rs/wps/wcm/connect/3470670e-202a-4e78-b851-940afe5a5e64/AP+za+Strategiju+za+borbu+protiv+VTK+2019-2020.pdf?MOD=AJPERES&CVID=mtm2Egp,ipрисцхуљено: 5.3.2021.</p></div><div data-bbox=)

120 „Службени гласник РС”, број 44/2019.

121 „Службени гласник РС”, број 94/17.

122 „Службени гласник РС”, број 44/2019.

123 „Службени гласник РС”, број 101/20.

124 „Службени гласник РС”, број 101/20.

125 „Службени гласник РС”, број 11/20.

126 „Службени гласник РС”, број 89/2022.

127 „Службени гласник РС”, број 74/10.

128 „Службени гласник РС”, број 72/23.

129 „Службени гласник РС”, број 86/11.

130 „Службени гласник РС”, број 96/18.

131 *Доступно на:* https://www.minbpd.gov.rs/wp-content/uploads/2023/07/Predlog-strategije_manji.pdf

132 „Службени гласник РС”, број 12/22.

Закони који се непосредно односе на родну равноправност, прописи који регулишу планирање и закони који регулишу надлежности институција у вези са родном равноправности на различитим нивоима власти су: Закон о забрани дискриминације¹³³; Закон о родној равноправности¹³⁴; Закон о ратификацији Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена¹³⁵; Закон о потврђивању Конвенције СЕ о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици¹³⁶; Закон о спречавању насиља у породици¹³⁷; Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом¹³⁸; Закон о планском систему Републике Србије¹³⁹; Уредба о методологији управљања јавним политикама, анализи ефеката јавних политика и прописа и садржају појединачних докумената јавних политика¹⁴⁰; Уредба о методологији за израду средњорочних планова¹⁴¹; Закон о Влади¹⁴²; Закон о министарствима¹⁴³; Закон о утврђивању надлежности АПВ¹⁴⁴ и Закон о локалној самоуправи.¹⁴⁵

Закони и прописи који се односе на родне аспекте људских права, безбедности и насиља према женама и политичког живота су: Закон о заштити података о личности¹⁴⁶; Закон о јавном информисању и медијима¹⁴⁷; По-

133 „Службени гласник РС”, број 22/09.

134 „Службени гласник РС”, број 52/2021.

135 „Службени лист СФРЈ – Међународни уговори”, број 11/81.

136 „Службени гласник РС - Међународни уговори”, број 12 од 31. октобра 2013.

137 „Службени гласник РС”, број 94/16.

138 „Службени гласник РС”, број 33/09.

139 „Службени гласник РС”, број 30/2018.

140 „Службени гласник РС”, број 8/2019.

141 „Службени гласник РС”, број 8/2019.

142 „Службени гласник РС”, број 55/2005, 71/2005 - испр., 101/2007, 65/2008, 16/2011, 68/2012 - одлука УС, 72/2012, 7/2014 - одлука УС, 44/2014 и 30/2018 – др. Закон.

143 „Службени гласник РС”, број 128/2020 и 116/2022

144 „Службени гласник РС”, број 99/2009, 67/2012 – одлука УС, 18/2020 – др. закон и 111/2021 – др. закон.

145 „Службени гласник РС”, број 129/2007, 83/2014 – др. закон, 101/2016 – др. закон, 47/2018 и 111/2021 – др. закон.

146 „Службени гласник РС”, број 87/2018.

147 „Службени гласник РС”, број 83/2014, 58/2015 и 12/2016 – аутентично тумачење.

родични закон¹⁴⁸; Закон о парничном поступку¹⁴⁹; Кривични законик¹⁵⁰; Законик о кривичном поступку¹⁵¹; Закон о полицији¹⁵²; Закон о оружју и муницији¹⁵³; Закон о јавном реду и миру¹⁵⁴; Закон о извршењу кривичних санкција¹⁵⁵; Закон о међународној правној помоћи у кривичним стварима¹⁵⁶; Закон о странцима¹⁵⁷; Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица¹⁵⁸; Закон о програму заштите учесника у кривичном поступку¹⁵⁹; Правилник о полицијским овлашћењима¹⁶⁰; Правилник о ближим условима за одобрење привременог боравка, изгледу захтева за одобрење привременог боравка, изгледу и начину уношења налепнице привременог боравка у страну путну исправу¹⁶¹; Закон о критичној инфраструктури¹⁶²; Општи протокол о поступању и сарадњи установа, органа и организација у ситуацијама насиља над женама у породици и у партнерским односима¹⁶³; Посебни протокол о поступању полицијских службеника у случајевима насиља над женама у породици и у партнерским односима¹⁶⁴; Закон о бесплатној

148 „Службени гласник РС”, број 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015.

149 „Службени гласник РС”, број 72/2011, 49/2013 – одлука УС, 74/2013 – одлука УС, 55/2014, 87/2018, 18/2020 и 10/2023 – др. Закон.

150 „Службени гласник РС”, број 85/2005, 88/2005 - испр., 107/2005 - испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019.

151 „Службени гласник РС”, број 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014, 35/2019, 27/2021 – одлука УС и 62/2021 – одлука УС.

152 „Службени гласник РС”, број 6/2016, 24/2018 и 87/2018.

153 „Службени гласник РС”, број 20/2015, 10/2019, 20/2020 и 14/2022.

154 „Службени гласник РС”, број 6/2016 и 24/2018.

155 „Службени гласник РС”, број 55/2014 и 35/2019.

156 „Службени гласник РС”, број 20/2009.

157 „Службени гласник РС”, број 24/2018, 31/2019 и 62/2023.

158 „Службени гласник РС”, број 85/2005.

159 „Службени гласник РС”, број 85/2005.

160 „Службени гласник РС”, број 41/2019 и 93/2022.

161 „Службени гласник РС”, број 72/2018.

162 „Службени гласник РС”, број 87/2018.

163 Доступно на: <https://www.sigurnakuca.net/sites/default/files/inline-files/LjubicastiTekst.pdf>

164 Доступно на: <https://www.sigurnakuca.net/sites/default/files/inline-files/PlaviTekst.pdf>

правној помоћи¹⁶⁵; Закон о адвокатури¹⁶⁶; Закон о јавном тужилаштву¹⁶⁷; Закон о уређењу судова¹⁶⁸; Закон о заштитнику грађана¹⁶⁹; Закон о се-диштима и подручјима судова и јавних тужилаштава¹⁷⁰; Закон о Уставном суду¹⁷¹; Закон о избору народних посланика¹⁷²; Закон о локалним изборима¹⁷³; Закон о политичким странкама¹⁷⁴; Закон о смањењу ризика од катастрофа и управљању ванредним ситуацијама¹⁷⁵ и Закон о радијационој и нуклеарној сигурности и безбедности¹⁷⁶.

Закони и прописи који се односе на рањиве групе су: Закон о младима¹⁷⁷; Закон о заштити права и слобода националних мањина¹⁷⁸; Закон о националним саветима националних мањина¹⁷⁹; Закон о спречавању дискриминације особа са инвалидитетом¹⁸⁰; Закон о професионалној рехабилитацији и запошљавању особа са инвалидитетом¹⁸¹; Закон о посебним мерама за спречавање вршења кривичних дела против полне слободе према малолетним лицима¹⁸²; Закон о азилу и привременој заштити¹⁸³; Закон о

165 „Службени гласник РС”, број 87/2018.

166 „Службени гласник РС”, број 31/2011 и 24/2012 – одлука УС.

167 „Службени гласник РС”, број 10/2023.

168 „Службени гласник РС”, број 10/2023.

169 „Службени гласник РС”, број 105/2021.

170 „Службени гласник РС”, број 101/2013.

171 „Службени гласник РС”, број 109/2007, 99/2011, 18/2013 – одлука УС, 103/2015, 40/2015 – др. закон и 10/2023.

172 „Службени гласник РС”, број 14/2022.

173 „Службени гласник РС”, број 14/2022.

174 „Службени гласник РС”, број 36/2009 и 61/2015 – одлука УС.

175 „Службени гласник РС”, број 87/2018.

176 „Службени гласник РС”, број 95/2018 и 10/2019.

177 „Службени гласник РС”, број 50/2011 и 116/2022 – др. Закон.

178 „Службени лист СРЈ”, број 11/2002, „Сл. лист СЦГ”, број 1/2003 – Уставна повеља и

„Службени гласник РС”, број 72/2009 - др. закон, 97/2013 – одлука УС и 47/2018.

179 „Службени гласник РС”, број 72/2009, 20/2014 – одлука УС, 55/2014 и 47/2018.

180 „Службени гласник РС”, број 33/2006 и 13/2016.

181 „Службени гласник РС”, број 36/2009, 32/2013 и 14/2022 – др. Закон.

182 „Службени гласник РС”, број 32/2013.

183 „Службени гласник РС”, број 24/2018.

употреби знаковног језика¹⁸⁴; Одлука РИК о процени приступачности бирачких места у РС (2019)¹⁸⁵; Препорука Савета РЕМ-а о већој доступности програмског садржаја особама са инвалидитетом (2019)¹⁸⁶ и Препорука Савета РЕМ-а о начину коришћења титлова и знаковног језика¹⁸⁷.

184 „Службени гласник РС”, број 38/2015.

185 Доступно на: <https://www.rik.parlament.gov.rs/tekst/3194/pristupacnost-birackih-mesta.php>

186 Доступно на: <http://www.rem.rs/uploads/files/Podzakonska%20regulativa/Preporuka%20o%20vecoj%20dostupnosti%20programskih%20sadrzaja%20osobama%20sa%20invalidetom.pdf>

187 Доступно на: <http://www.rem.rs/uploads/files/Podzakonska%20regulativa/Preporuka%20o%20nacinu%20koriscenja%20titlova%20i%20znakovnog%20jezika.pdf>

4. Принципи и начела

4.1. Увођење недискриминаторне терминологије и стандардизација српског језика у погледу правилне употребе рода и одговарајућих израза у прописима и комуникацији.

У недостатку стандардизоване терминологије родне равноправности, треба уједначити значење појединих израза који се користе у тексту НАП-а тако да поједини наведени појмови имају следеће значење:

- а) „род“ означава друштвено одређене улоге, могућности, понашања, активности и атрибуте, које одређено друштво сматра прикладним за жене и мушкарце укључујући и међусобне односе мушкараца и жена и улоге у тим односима које су друштвено одређене у зависности од пола;
- б) Дискриминација на основу пола је прописана као посебан случај дискриминације, који постоји када се поступа противно начелу равноправности полова, односно, начелу поштовања једнаких права и слобода жена и мушкараца у политичком, економском, културном и другом аспекту јавног, професионалног, приватног и породичног живота.
- в) „пол“ се односи на биолошке карактеристике лица;
- г) „родна равноправност“ подразумева равноправно учешће свих лица без обзира на родну припадност у свим областима друштва-

ног и приватног живота, као и њихов равноправан положај, једнаке могућности за остваривање права и једнаку корист од остварених резултата у складу са Уставом Републике Србије, општеприхваћеним правилима међународног права, потврђеним међународним уговорима и законима;

- д) „родна равноправност у јавним политикама” подразумева да родна равноправност постаје део планирања, израде и примене јавних политика, закона, програма и мера; потребе, приоритети и специфичан положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, систематски се укључују у јавне политике и активно се разматрају њихови ефекти на положај жена и мушкараца, укључујући рањиве групе, у свим фазама (планирања, израде, примене, надзирања и вредновања) и на свим нивоима, уз равноправно учешће жена и мушкараца у овим процесима;
- ђ) „родна перспектива” представља уважавање родних различитости у односној области јавне политике;
- е) „родно осетљив језик” јесте језик родне равноправности;
- ж) „родно одговорно буџетирање” представља увођење начела родне равноправности у буџетски процес; подразумева родну анализу буџета и укључивање родне перспективе у све буџетске процесе и реструктурирање прихода и расхода са циљем унапређења родне равноправности;
- з) „рањива група” подразумева део становништва који има неке посебне карактеристике или се налази у ситуацији због које је из-

ложен вишем ризику од дискриминације и дискриминаторског поступања од осталих.

- и) родно засновано насиље је сваки облик физичког, сексуалног, психичког, економског и социјалног насиља које се врши према лицу или групама лица због припадности одређеном полу или роду, као и претње таквим делима, без обзира на то да ли се дешавају у јавном или приватном животу, као и сваки облик насиља који у већој мери погађа лица која припадају одређеном полу;
- ј) осетљиве друштвене групе су жене са села, жртве насиља, као и групе лица које се због друштвеног порекла, националне припадности, имовног стања, пола, родног идентитета, сексуалне оријентације, старости, психичког и/или физичког инвалидитета, живота у неразвијеном подручју или из другог разлога или својства налазе у неједнаком положају;

4.2. Употреба родно сензитивног језика

Доследну употребу родно сензитивног језика регулишу:

1. Међународни извори

1.1 План за кориговање неравнотеже између учешћа жена и мушкараца у политичком животу (МПУ1211/1992):

- „1. Језик који се користи у законодавству треба да жене и мушкарце постави на равноправну основу и избегне било какву дискриминацију засновану на припадности одређеном полу.
- 2. Основни текст као што је устав треба ревидирати да би се елиминисали термини или текст који изражавају полне стереотипе.

3. У овом процесу значајну улогу имају законодавци који могу деловати у правцу усвајања ових препорука користећи своје право парламентарне иницијативе.
4. У неким језицима потребно је да се закони пишу уз коришћење облика како мушког тако и женског рода.“
 - 1.2 Препорука Одбора министара о елиминисању сексизма у језику Р (90) 4, усвојена 21. 2. 1990. године.
 - 1.3 Уједињене нације, на основу УН инструкција за коришћење родно сензитивног језика¹⁸⁸, усвојиле су Смернице за употребу родно инклузивног језика¹⁸⁹.
 - 1.4 Развојни програм Уједињених нација (УНДП): Упутства за родно сензитивни језик¹⁹⁰.
 - 1.5 Канцеларија УН за дрогу и криминал: Смернице за родно инклузивну комуникацију¹⁹¹.
 - 1.6 Европски институт за родну равноправност: Приручник о родно осетљивој комуникацији¹⁹².

188 ST/IC/1992/67 од 29. октобра 1992.

189 Доступно на: https://www.unescwa.org/sites/default/files/services/doc/guidelines_gender-sensitive_language_e-a.pdf

190 Доступно на: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2022-10/UNDP-LY-Gender-Guidelines-2022.pdf>

191 Доступно на: https://www.unodc.org/documents/Gender/gender_sensitive_language/Gender-sensitiveCommsGuide-English-final.pdf

192 Доступно на: https://eige.europa.eu/publications-resources/publications/toolkit-gender-sensitive-communicationhttps://eurogender.eige.europa.eu/system/files/events-files/toolkit_on_gender-sensitive_communication_eige_2019.pdf

2. Унутрашње право

Одредба Закона о родној равноправности о родно недискриминаторној терминологији постоји од 2009. године и није новум у правном систему. Нови закон је задржао ту одредбу, регулисао посебне мере у вези са тим (чл. 10 ст. 2 и ст. 3 тачка 6) у области образовања (чл. 37 ст. 1 тачка 4 подтачка 3)¹⁹³ и информисања (чл. 44 ст. 3)¹⁹⁴ и санкције за кршење обавезе у области образовања (чл. 68 ст. 1 тачка 9), а у прелазним одредбама прописао рок од три године за ступање на снагу ових одредби (чл. 73 ст. 2).

Начелна одредба о недискриминаторном језику користи се у бројним законима. Закони који регулишу области важне за родну равноправност према Конвенцији Савета Европе за елиминисање свих видова дискриминације жена (CEDAW) садрже начелну одредбу о родно недискриминаторном језику (области безбедност 8, здравство 7, просвета и образовање 5).

Препорука поверенице за равноправност¹⁹⁵ - Јединствена методолошка правила за израду прописа,¹⁹⁶ Законодавни одбор регулише да се „изрази

193 „Коришћење родно осетљивог језика, односно језика који је у складу са граматичким родом, у уџбеницима и наставном материјалу, као и у сведочанствима, дипломама, класификацијама, звањима, занимањима и лиценцама, као и у другим облицима образовно-васпитног рада”.

194 „Средства јавног информисања дужна су да приликом извештавања користе родно осетљив језик и да развијањем свести о значају родне равноправности доприносе сузбијању родних стереотипа, друштвених и културних образаца, обичаја и праксе засноване на родним стереотипима, дискриминације по основу пола, односно рода и других личних својстава, као и родно заснованог насиља, насиља у породици и насиља према женама”.

195 Доступно на: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjPh87ckIqCAxX7SPEDHUKDCaIQFnoECAoQAQ&url=https%3A%2F%2Fpravnopravnost.gov.rs%2Fwp-content%2Fdownload%2FJezik%2520zakona%2C%2520Narodna%2520skupstina.doc&usg=AOvVaw0SFHCi7pg-tWBIFHoT59X1&opi=89978449>

196 Доступно на: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&ved=2ahUKewjPh87ckIqCAxX7SPEDHUKDCaIQFnoECCUQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.stranipravznizivot.rs%2Findex.php%2FSPZ%2Farticle%2Fdownload%2F416%2F412%2F&usg=AOvVaw2DvFOHn-0wrD18svF_PKZ7&opi=89978449

у пропису употребљавају у мушком роду, осим ако природа ствари не захтева другачије” (чл. 43). Притужба и препорука поверенице за равноправност 2011.

Законодавни одбор предузеће све неопходне мере у циљу промене одредбе чл. 43. Јединствених методолошких правила за израду прописа и изменити члан тако да се обухвати и женски род. Предузеће мере у циљу стварања услова за употребу родно диференцираног језика, у складу са принципом равноправности полова. Обавестиће повереницу о поступању по овој препоруци у року од 30 дана од дана пријема мишљења са препоруком.

Упутство Владе о методологији израде прописа¹⁹⁷ садржи идентичну одредбу. Истоветна препорука упућена је и Влади. По препорукама поверенице није се поступило.

Упутство заштитника грађана за стандардизован недискриминаторни говор и понашање¹⁹⁸ препоручује, иницира и захтева од свих институција и актера у јавном простору да поштују правила недискриминаторног понашања и вербалног изражавања у односу на жене, особе са инвалидитетом и особе ЛГБТ оријентације.

Мишљење и препорука заштитника грађана које се односе на недискриминаторну употребу језика.¹⁹⁹

197 Доступно на: <https://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/vlada/uredba/2019/8/9/reg>

198 Доступно на: https://platforma.org.rs/wp-content/uploads/2020/03/Uputstva_za_standardizovan_nediskriminativni_govor_i_ponasanje.pdf

199 Доступно на: https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cad=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewidgqy7kYqCAxX8RvEDHWaZAogQFnoEAgQA-Q&url=http%3A%2F%2Fwww.parlament.gov.rs%2Fupload%2Farchive%2Ffiles%2F-cir%2Fpdf%2Fizvestaji%2F2019%2F02-487_19%2520Zastitnik%2520gradjana.pdf&usg=AOvVaw3nl0qLdXJuewCb3qvi4JEw&opi=89978449

4.3. Заштита жена од дискриминације и поштовање принципа родне равноправности

Поштовање ових принципа представља основ остваривања људских права утврђен међународним документима које је Република Србија потврдила. Процес укључивања наше земље у европске интеграције захтева да се у остваривању и заштити основних људских права поштују највиши међународни стандарди који проистичу из тих докумената. Такође, захтева се и доследна примена принципа да ниједна одлука, мера или радња у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325 не подстиче или доводи до неповољнијег положаја жена и њиховог равноправног учествовања у процесима везаним за кризне и ванредне ситуације.

4.4. Начело људских права

Потребно је доследно водити рачуна о заштити људских права, посебно о заштити сиромашних, старих, деце, особа са инвалидитетом, избеглих и расељених лица, као и других рањивих група становништва. Мере и активности морају бити приступачни и односити се и на особе из посебно осетљивих и рањивих група које су посебно изложене ризику, узимајући у обзир родну перспективу, са нагласком на жене са инвалидитетом, самохране мајке, жене жртве насиља, жене са села, жене жртве трговине људима, жене бескућнице, жене Ромкиње, жене из мигрантске и избегличке популације итд.

4.5. Партиципација као начело доброг управљања

Начело партиципације је садржано, као демократски принцип, у члану 8 Уговора из Лисабона. Такође, начело партиципације је једно од основних начела садржаних у Белој књизи о управљању на европском нивоу. Према Смерницама за укључивање организација цивилног друштва у процес до-

ношења прописа, као препорукама Владе Републике Србије, препознају се четири нивоа учешћа грађана: 1) информисање (једносмеран поступак информисања грађана); 2) саветовање (двосмеран поступак захтевања и примања информација грађана); 3) укључивање (активно учешће грађана у поступак израде прописа); и 4) партнерство (највиши ниво сарадње када грађани активно учествују у изради, али и примени прописа). Квалитет и делотворност једне политике зависи од учешћа свих заинтересованих страна у одлучивању (од њеног креирања до спровођења). Учешће цивилног друштва се постиже кроз претходно поштовање начела транспарентности и одговорности.

4.6. Сагледавање људске безбедности кроз призму људских права и савремених претњи

Људска безбедност, у најширем смислу, обухвата много више од одсуства насилних сукоба. Она обухвата људска права, добро управљање, могућност образовања и здравствене заштите и стварање услова да свака јединка има могућност и слободу избора приликом остваривања својих потенцијала. Сваки корак у овом смеру је, такође, и корак ка смањењу сиромаштва, постизању економског напретка и спречавању сукоба. Одсуство било ког облика ускраћености, одсуство страха и слобода будућих генерација да наследе здраво природно окружење – међусобно су повезани и нераскидиви делови људске безбедности, а стога и националне безбедности.²⁰⁰

Људска безбедност значи заштиту фундаменталних слобода – слобода које су сама суштина живота. То значи заштиту људи од критичних (оз-

200 Осман Балић (ур.), Безбедност Рома – Смернице и праксе за праћење и извештавање о појавама дискриминаторне праксе и безбедносних ризика, YUROM Центар - Ниш, 2014, стр.41.

биљних) и продорних (широко распрострањених) претњи и ситуација. То подразумева коришћење процеса који почивају на људској снази и тежњама. То значи стварање таквих политичких, друштвених, еколошких, економских, војних и културних система који удружени дају гравитне елементе за преживљавање, издржавање људи и достојанствен живот.²⁰¹

Када говоримо о појединачној (људској) безбедности, она подразумева „живот, здравље, статус, изобиље, слободу”. Поменути елементи су веома сложени, а многи од њих се не могу заменити ако се изгубе.²⁰² Зато се може рећи да људска безбедност има два кључна аспекта. Први представља „сигурност од хроничних претњи као што су глад, болести и репресија, а други подразумева заштићеност од изненадних и болних повреда која ремете свакодневни живот – без обзира на то да ли настају код куће, на послу или у заједници”.²⁰³

Концепт људске безбедности у савременој теорији, а нарочито у пракси, одражава мноштво различитих идеја и концептуалних замисли, које је веома често тешко хармонизовати и помирити. У оквиру трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 потребно је представити сложеност и обухватити вишедимензионалност концепта људске безбедности са аспекта безбедности жена кроз следеће кључне карактеристике:²⁰⁴

201 Commission on Human Security, *Human Security Now*, New York, 2003, стр. 4.

202 Barry Buzan, *People, States and Fear: An Agenda for International Security Studies in the Post-Cold War Era*, Harvester Wheatsheaf, London, 1991, p. 36.

203 *Human Development Report*, Published for the United Nations Development Program, Oxford University Press, New York, 1994, p. 23.

204 Светлана Станаревић, „Државна/Национална безбедност и људска безбедност”, у: Самид Шаренкапић (ур.) Мали водич кроз људску сигурност, Културни центар ДамаД, Нови Пазар, 2014, стр. 9–19.

- *свеобухваћан* - укључује готово све претње, директне и индиректне, оне које су намерно изазване или оне које су ненамерно изазване тј. структуралне, а размере различито одређују локалне и међународне институције;
- *ипревентиван* - ослања се на систем раног упозорења како би се ублажиле, смањиле или отклониле претње и ризици;
- *мултисекторски* - обухвата различита деловања и активности из домена људских права, људског развоја, хуманитарног деловања и остварује се кроз различите програме и пројекте;
- *контекстуализован* - наглашава значај људске перцепције која суштински одређује људску безбедност и захтева да уважавамо специфичне контексте и културно наслеђе појединаца, који имају властити доживљај безбедности и небезбедности који често може бити у колизији са званичним државним извештајима и проценама;
- *ипартисиципациван* - подразумева повезаност, партнерство и синергију различитих актера, што све заједно треба да оснажи и оспособи људе да уређују своје безбедно окружење;
- *родно освећен* - родна питања интегришу се у важне теме људске безбедности, а посебно је важан допринос перцепције жена о различитим питањима безбедности и небезбедности у контексту криза, конфликта и ванредних ситуација.

У закључку Извештаја о људском развоју Развојног програма Уједињених нација (UNDP) из 1994. године истиче се „*да је концепт људске безбедности у нејресивном развоју, како на теоретском иако и на оперативном нивоу. Модификовани безбедносни изазови, који су половином деведесетих година наметнули потребу новој парадигми у новим историјским околностима, наме-*

рили су фокус са некадашње државне (националне) безбедности на индивидуална људска бића. Без обзира на разлике које и даље постоје, имплементација концепција се све више сироводи и у унутрашњој и у спољној политици.”

Данас је више него икада пре потребно бавити се људском безбедношћу у потрази за одговором на старе и нове безбедносне претње од хроничног сиромаштва, етничког насиља, трговине људима, климатских промена, разних пандемија до међународног тероризма итд. Такве претње су већ одавно стекле транснационалне димензије и при том превазишле традиционалне представе о безбедности фокусиране на војне агресије које нарушавају живот и рад грађана у мирnodопским условима. Претње људској безбедности у савременим условима више се не могу решавати путем конвенционалних механизма. Уместо тога, потребан је свеобухватан приступ који користи широк спектар нових могућности за борбу против таквих претњи на интегрисан начин, а трећи НАП за примену Резолуције 1325 би управо требало да омогући овај приступ. Приликом предлагања мера и активности неопходно је узети у обзир различите ризике по личну безбедност жена и мушкараца, посебно оних из вишеструко рањивих и осетљивих друштвених група, сагледавањем кризних и ванредних ситуација као генератора ризика по личну безбедност.

5. Препоруке ОЦД за израду трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 у РС

„Мир и добробити свега захтевају максимално учешће жена и мушкараца на равној основи у свим областима.”²⁰⁵

Препоруке су базиране на Закључним запажањима CEDAW Комитета у вези са Четвртим периодичним извештајем РС о спровођењу Конвенције о елиминисању свих облика дискриминације жена у делу који се односи на примену Резолуције 1325 и другог акционог плана за примену ове резолуције у РС, као и на налазима и препорукама Завршне евалуације Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 у Републици Србији (2017-2020). Поред овога, ОЦД су се у припреми ових препорука руководиле независним извештајима о примени Резолуције 1325 у РС, резултатима активности које су ОЦД реализовале, различитим истраживањима и извештајима у овој области, као и сопственим подацима и информацијама од значаја за дефинисање препорука.

205 United Nations General Assembly resolution 34/180 of 18 December 1979 (CEDAW).

5.1. Стратешка област: Развој институција за примену трећег НАП-а 1325

Другим НАП-ом за примену Резолуције 1325 дефинисана је и сложена организациона структура за имплементацију овог документа,²⁰⁶ која је укључивала:

- 1) Политички савет Владе за спровођење НАП-а, који је највише политичко тело састављено од државних секретара, председнице Координационог тела за родну равноправност (КТРП) и других високих представника/ца Владе;
- 2) Оперативно тело Владе сачињено од стручњака/иња КТРП које је имало за циљ да се стара о реализацији циљева и задатака НАП-а;
- 3) Комисију за праћење спровођења НАП као надзорног тела у оквиру Народне скупштине Републике Србије и Скупштине АП Војводине;
- 4) Аналитичке групе и истраживачке тимове из институција у систему безбедности;
- 5) Саветника/цу за спровођење НАП-а са мандатом да ради на увођењу родне перспективе у политике и програме органа државне управе и локалне самоуправе;
- 6) Саветника/цу за род у свим цивилним и војним мисијама;
- 7) „Особе од поверења” као механизам родне равноправности у систему безбедности.

206 Завршна евалуација Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020) - Извештај, Београд, 2022; СеКонС развојна иницијатива.

Евалуација примене другог НАП-а за примену Резолуције 1325 утврдила је да механизми координације, праћења и извештавања нису били оптимални. Политички савет, као највише политичко тело, није у довољној мери остварио своју улогу, што је резултирало недостатком политичке воље координације и значајним закашњењем у спровођењу дефинисаних активности. Уочљиво је било кашњење у формирању аналитичких група (осим у случају МУП-а). Када су у питању механизми за родну равноправност унутар органа државне управе у систему безбедности, само три органа (Министарство одбране, Министарство унутрашњих послова и Безбедосно-информативна агенција) известила су да су поменути механизми основани. Осим тога, екстерна евалуација није организована на начин на који је то предвиђено акционим планом, већ је екстерна евалуација спроведена уз донаторску подршку међународне организације UN Women.²⁰⁷

У раду установљених механизма изостају дефинисан начин и обим сарадње, размена података и информација у оквиру извештавања, обавезе у праћењу и процени утицаја мера и активности, а што би у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325 требало посебно обухватити у оквиру дела НАП-а који се односи на примену, праћење и процену утицаја овог документа. У Народној скупштини Републике Србије није образовано надзорно тело, односно Комисија за праћење спровођења НАП-а, нити је такво надзорно тело образовано у Скупштини АП Војводине.

Иако је у локалним самоуправама запажен рад штабова за ванредне ситуације, и даље је актуелан проблем недовољно ефективних локалних

207 Извештај о мониторингу спровођења НАП за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020), Повереница за заштиту равноправности; 2022, Београд. Доступно на: <https://ravnopravnost.gov.rs/wp-content/uploads/2022/12/Monitoring-Report-sr-priprema.pdf>

механизма и политика родне равноправности, а са истим изазовима се суочавају и савети за безбедност у јединицама локалне самоуправе.²⁰⁸ Нема обједињених и јавно доступних информација о броју формираних локалних савета за безбедност,²⁰⁹ као ни информација о саставу ових тела тамо где су успостављена, па самим тим нема података о броју жена које су у саставу локалних савета. Такође, нема обједињених података о броју представника и представница ОЦД у саставу тих тела. Потребно је иницирати измене законске регулативе у делу који регулише обавезност формирања савета за безбедност на локалном нивоу. Изостаје и обједињена информација о броју жена у саставима локалних штабова за ванредне ситуације и жена које су поверенице у јединицама цивилне заштите на локалном нивоу.

Неуједначеност у постојању и раду локалних механизма за родну равноправност (свих механизма у складу са одредбама Закона о родној равноправности), као и локалних механизма за безбедност, доводи до неусклађености у спровођењу политика родне равноправности и безбедности на свим нивоима власти. Ова тела на локалном нивоу ретко препознају важност и значај међусобне сарадње, немају довољно знања како о родној равноправности, тако ни о аспектима људске безбедности на локалном нивоу.

Не препознаје се значај ОЦД на локалном нивоу (посебно специјализованих женских организација), те изостаје њихово укључивање у релевантна

208 SeConS, Центар за подршку женама (2021) Процена утицаја пандемије COVID-19 на имплементацију Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности УН – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020) на локалном нивоу, стр. 67. <http://www.cpz.rs/wp-content/uploads/2021/07/Procena-uticaja-pandemije-COVID-19-na-primenu-NAP-1325-na-lokalnom-nivou.pdf>

209 Локалне самоуправе су обавезне да формирају савет за безбедност саобраћаја по Закону о безбедности саобраћаја на путевима, али нису обавезне да формирају локална тела, савете за безбедност.

тела за безбедност и родну равноправност. Према налазима извештаја о локализацији НАП-а за примену Резолуције 1325,²¹⁰ комисије за родну равноправност и савети за безбедност – у градовима и општинама у којима они постоје и функционишу – у већини случајева не располажу знањем о овој теми, људским ресурсима за рад и буџетом. Мимо тога, у пракси је забележено да се организације цивилног друштва, које имају знања и искуства, а често и донаторску подршку, у појединим градовима и општинама искључују из рада савета или комисија за родну равноправност. То је потврђено и током дискусије организоване са представницима цивилног друштва. Уочава се да је на локални ниво пребачена велика одговорност, али не и адекватна заинтересованост и средства потребна за спровођење активности на локалу. Оцењује се да и она постигнућа која су остварена на националном нивоу не могу бити јасно видљива на локалном нивоу (на пример, број жена у МУП-у на локалном новоу није повећан као на националном).

Препознаје се недовољан број институционалних актера на локалном нивоу који имају знања и капацитет за рад на питањима и темама које обухвата Резолуција 1325, те је потребно оснажити њихове капацитете за бављење овом темом. Институционални механизми морају бити покретачи и иницијатори доношења ЛАП-ова за родну равноправност и ЛАП-ова за безбедност на локалном нивоу. У припреми ових докумената мора се обезбедити да жене на локалном нивоу, посебно оне из вишеструко осетљивих и рањивих група, буду питане о стварима које их се непосредно тичу, а у вези са политиком родне равноправности и безбедности.

Извештаји о раду и активностима локалних механизма за родну равноправност и безбедност нису јавно доступни и грађани и грађанке

210 Центар за подршку женама Кикинда, Жене, мир и безбедност у Републици Србији: независни извештај о локализацији НАП 1325 у Србији; 2018, Кикинда.

имају само посредна сазнања о деловању тих тела, те је потребно обезбедити редовно обавештавање шире и стручне заинтересоване јавности о реализацији мера и активности утврђених НАП-ом за примену Резолуције 1325 на локалном нивоу. Извештаји о реализацији мера и активности обухваћеним ЛАП-овима за родну равноправност и ЛАП-овима за безбедност ретко се израђују и врло ретко су јавно доступни. Финансирање имплементације НАП-а је нетранспарентно, недостају прецизне информације о износима утрошеним на имплементацију и за национални и за локални ниво, како укупно тако и према врстама извора. Нема информација о финансирању мера и активности предвиђених ЛАП-овима за родну равноправност као ни ЛАП-овима за безбедност у буџетима локалних самоуправа. У складу са применом родно одговорног буџетирања у буџетима на свим нивоима власти, потребно је доследно обезбедити средства за финансирање ових мера и активности.

ПРЕПОРУКЕ:

- 5.1.1. Потребно је дефинисати мере и активности којима се унапређују капацитети свих механизма за родну равноправност и безбедност за ефикасно спровођење, праћење и процену утицаја трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 на свим нивоима власти.
- 5.1.2. Потребно је планирати мере и активности које омогућавају ревидирање механизма координације, имплементације и извештавања о реализацији трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 у циљу успостављања једноставније и функционалније структуре праћења постигнутих резултата и ефеката примене овог документа.
- 5.1.3. Потребно је проценити вредност сваке активности у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, по упутству из Закона о план-

ском систему, где је потребно навести меру, потребна средства и извор и напустити праксу да поједине активности ништа не коштају и да се могу спроводити „успутно”, уз редовна буџетска средства. Ово је важно спровести при планирању буџета на локалном нивоу како би се одвојила средства за финансирање мера и активности у ЛАП-овима за родну равноправност и ЛАП-овима за безбедност.

- 5.1.4. Потребно је иницирати дефинисање начина укључивања и учествовања ОЦД у рад механизма за родну равноправност и безбедност на локалном нивоу како би се избегла самовољна процена локалних институција о важности и потреби њиховог укључивања. То би се могло решити успостављањем механизма „празне столице” у овим телима, намењене заинтересованим и стручним представницима и представницама цивилног друштва који би пратили примену трећег НАП-а за примену Резолуције 1325.
- 5.1.5. Потребно је у носиоце активности укључити мешовите актере када год је то примерено, чиме би се више укључили ОЦД, академска заједница, експертска заједница уз државне институције и остварила шира мобилизација и боља комбинација ресурса. Мрежа ОЦД „Жене, мир и безбедност” у Републици Србији требало би да буде препозната као један од актера у примени трећег НАП-а за примену Резолуције 1325, промовисању агенде „Жене, мир и безбедност”, посебно на локалним нивоу.
- 5.1.6. Ако се у оквиру примене трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 задржи фокус на локализацији његове примене, важно је најпре успоставити ефективну имплементацију на националном нивоу пре него што се имплементација препусти локалном нивоу. Локализација треба да буде праћена делотворним механизмима „вер-

тикалне” (између централног и локалног нивоа) и „хоризонталне” координације (сарадња и размена између локалних самоуправа).

5.2. Стратешка област: Превенција

5.2.1. КОНТРОЛА ВАТРЕНОГ ОРУЖЈА

Контрола ватреног оружја, како у делу који се односи на илегалне токове, тако и у делу који се односи на услове за добијање дозволе за држање, ношење и коришћење оружја, део је стратешких циљева Републике Србије, процеса хармонизације правног система са правним тековинама ЕУ²¹¹ и усклађивања са потврђеним међународним уговорима који се односе на трговину и управљање наоружањем, односно родно засновано насиље (РЗН). Родни аспект у процесу контроле ватреног оружја није у довољној мери изражен не само у домаћим, већ ни у међународним документима. Родни аспект се пре свега уочава у „заштитном” облику, односно препознавању жена као жртава насиља извршеног оружјем, почев од породичног насиља па до ратних злочина и злочина против човечности. У мањој је мери изражен аспект потреба жена и мушкараца, дечака и девојчица када је реч о контроли оружја, а најмање је заступљен аспект једнаке партиципације жена и мушкараца у доношењу одлука које се односе на контролу оружја.

УН Програм акције у односу на мало оружје и практичне мере за разоружање (ПоА)²¹² реферише на родни аспект у делу у коме се наводи да државе чланице изражавају велику забринутост због тешких последица илегалне трговине оружјем на децу, као и негативног утицаја на жене

211 Акциони план за Поглавље 24 – Правда, слобода, безбедност.

212 UN Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons. <http://unrcpd.org/conventional- weapons/poa/>

и старије²¹³. Евидентан недостатак родног аспекта у самом документу надомешћују периодични извештаји о спровођењу Програма акције, па тако последњи садржи на више места укључен родни аспект, укључујући и однос ватреног оружја и РЗН уз подстицање држава да се овом проблематиком у већој мери баве²¹⁴. Већ у преамбули Уговора о трговини наоружањем²¹⁵ жене и деца су препознати као најугроженије категорије када је реч о злоупотреби ватреног оружја. У члановима 6. и 7. Уговора уведена је родна димензија сагледавања проблема и дата су најзначајнија нормативна решења чијим би се поштовањем и апсолутном применом смањило ризик од злоупотребе конвенционалног наоружања према најрањивијим групама. У овим члановима су дефинисани услови забране извоза, односно оцењивање извоза и вршење процене ризика за случај да извезено оружје може олакшати вршење тешких дела родно заснованог насиља, односно насиља над женама и децом (члан 7, став 4).²¹⁶

Резолуција Генералне скупштине УН 65/69 – Жене, разоружање, неширење и контрола оружја²¹⁷ подстиче државе чланице, регионалне и субрегионалне организације, УН и специјализоване агенције да промовишу једнаку заступљеност жена у свим процесима одлучивања у вези са разоружањем, неширењем и контролом оружја, да подрже ефикасно учешће жена у организацијама које се баве разоружањем на локалном, национал-

213 United Nations Office for Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan.

214 Report of the third United Nations Conference to Review Progress Made in the Implementation of the Programme of Action to Prevent, Combat and Eradicate the Illicit Trade in Small Arms and Light Weapons in All Its Aspects, 2018.

215 Закон о потврђивању уговора о трговини наоружањем, „Службени гласник РС - Међународни уговори”, бр. 14/ 2014.

216 Извоз оружја и насиље над женама - (Не)могућност парламентарне контроле извоза наоружања; Центар за истраживање јавних политика, ОЕБС, 2019, Београд. Доступно на: <https://publicpolicy.rs/publikacije/5c07d050cc4b9ec5a232d5ed9cd5f1f39a96f159.pdf>

217 Resolution adopted by the General Assembly on 8 December 2010 [on the report of the First Committee (A/65/410)] 65/69. Women, disarmament, non-proliferation and arms control, <https://undocs.org/A/RES/65/69>

ном, регионалном и субрегионалном нивоу. Резолуције Савета безбедности о малокалибарском и лакоом оружју захтевају од држава чланица, тела УН, међувладиних, регионалних и субрегионалних организација да предузму мере ради обезбеђења пуне и смислене партиципације жена у стварању политика и процесима планирања и имплементације у сузбијању незаконите трговине и злоупотребе ватреног оружја²¹⁸.

Комитет за елиминисање дискриминације жена у Општој препоруци бр. 30 о женама у превенцији сукоба, конфликтним ситуацијама и постконфликтним ситуацијама²¹⁹ истиче да државе чланице морају да се концентришу на превенцију сукоба и свих облика насиља, што обухвата и снажно и ефикасно регулисање трговине оружјем поред одговарајуће контроле над пласманом постојећег и често недозвољеног конвенционалног оружја, укључујући ручно оружје, ради спречавања њихове употребе у сврху чињења или олакшавања озбиљних дела РЗН. Комитет је истакао да ширење конвенционалног оружја, нарочито ручног оружја, укључујући преусмерено оружје из легалне трговине, може имати директан или индиректан утицај на жене као жртве конфликтног РЗН, као жртве породичног насиља. У коментару се наглашава да државе чланице треба да подстакну и подрже формалне и неформалне напоре жена у превенцији сукоба, обезбеде једнако учешће жена у процесима превентивне дипломатије и успоставе системе раног упозорења и усвоје родно специфичне мере безбедности како би спречиле ескалацију РЗН и друго кршење права жена²²⁰.

Подаци показују да је број ватреног оружја у поседу грађана Србије и даље веома висок и према неким подацима тај број је преко три милиона ко-

218 United Nations Office for Disarmament Affairs Gender Mainstreaming Action Plan.

219 Доступно на: <https://ljudskaprava.gov.rs/sr/node/156>

220 Комитет за елиминисање дискриминације жена - Општа препорука бр. 30.

мада. Значајан број службених лица различитих професија овлашћен је да носи оружје, а либералан однос према држању и набављању оружја довео је до великог броја ватреног оружја и међу цивилним становништвом. Ратови у бившој Југославији су за једну од последица имали и велики број илегалног оружја у целом региону Западног Балкана²²¹.

Значајан број грађана Републике Србије држи, носи и користи оружје. Један значајан број грађана је овлашћен да носи, држи и користи оружје по основу посла који обавља, а круг лица која су овлашћена шири је од припадника војске и полиције: оружје могу да држе, носе и користе припадници безбедносних агенција, царински службеници, припадници Управе за извршење кривичних санкција, правосудна стража, приватно обезбеђење, лица која обављају детективску делатност, шумари, ловочувари, лица која газдују ловиштима. Поред тога, значајан број становника Србије који се не бави пословима који захтевају држање и ношење оружја држи оружје у домовима, а на основу одобрења надлежних органа. Грађани који траже дозволу за држање оружја углавном тај захтев правдају самоодбраном²²², што говори и о неповерењу грађана у институције. Овај број, међутим, говори и о „култури оружја” која у Србији и даље постоји и која је са једне стране традиционално наслеђе (одакле воде и различити обичаји као што је „скидање јабуке” током свадбених ритуала, или пуцање током славља, посебно при рођењу мушког детета), а са друге и део патријархалне културе.

221 Детаљније, између осталог, и у: „Оружје на мети – Злоупотреба ватреног оружја у Србији”, South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC), 2015.

222 Мапа пута за одрживо решење за сузбијање недозвољеног поседовања, злоупотребе и трговине малокалибарским и лаким оружјем и припадајућом муницијом на Западном Балкану до 2024. Године.

Апсолутна већина лица која поседују оружје су мушкарци (94,7%). Они су и већина међу починиоцима кривичних дела извршених ватреним оружјем (96,6%) и већина међу жртвама таквих кривичних дела: међу жртвама убиства ватреним оружје 78,8% је мушкараца, а међу повређенима ватреним оружјем њих је 83,4%. Број жена које поседују оружје је изузетно мали и несразмерно су чешће жртве кривичних дела почињених оружјем: власница оружја је 5,3%, жене су жртве убиства ватреним оружјем у 21,2%, а жртве повреда ватреним оружјем 16,6%²²³.

Веа између насиља и коришћења ватреног оружја је недвосмислена, почев од индивидуалних насилних инцидената, преко масовних убистава до злочина против човечности. Између 40% и 50% убистава у свету извршено је ватреним оружјем²²⁴. Број самоубистава почињених ватреним оружјем такође је висок, међу жртвама су најчешће мушкарци (96%)²²⁵, а најчешће су коришћени пиштољ (60%) и пушка (14%)²²⁶.

Присуство ватреног оружја у контексту РЗН повећава ризик од убиства, а оно се осим тога злоупотребљава и за застрашивање, вршење контроле, као и за спровођење психичког и сексуалног насиља. Висок степен доступности и распрострањености (не)легалног ватреног оружја представља огромну претњу у случајевима насиља према женама и један је од индикатора високог ризика од убиства жена – фемцида. Због убојитости ватреног оружја и могућности његове злоупотребе за рањавање, убиства, укључујући и вишеструка убиства, многе жртве сувише су уплашене

223 Род и малокалибарско оружје у Србији: Кључне чињенице, South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC).

224 Род и малокалибарско и лако оружје - Главна питања и стратешки одговори у Југоисточној Европи, South Eastern and Eastern Europe Clearinghouse for the Control of Small Arms and Light Weapons (SEESAC).

225 Исто.

226 Исто.

да насиље пријаве, а присуство ватреног оружја може и сведоке насиља одвратити од „мешања” и пружања помоћи жртвама.²²⁷

Повезаност насиља у породици (НУП) и РЗН са учешћем извршиоца насиља у оружаним сукобима и преживљеним искуствима нису довољно укључени у стратешка документа која су актуелно у примени. Истраживање ОЕБС-а указује на значај овог аспекта и неопходност да се на системски начин одговори на потребе жена жртава од стране партнера – бораца, као и на потребе учесника ратова у бившој Југославији за подршком у санирању последица преживљених искустава. Према подацима овог истраживања, борци из ратова у бившој Југославији и даље пате од пост-трауматског стресног поремећаја (ПТСП), што потенцијално погоршава постојеће тенденције ка насиљу над женама. ПТСП може додатно бити погоршан економском и личном несигурношћу, сиромаштвом, незапосленošћу, криминалом, насиљем и општом нетолеранцијом. Истраживање показује, мада позива да се подаци тумаче са опрезом, да код жена чији су се садашњи партнери борили у оружаном сукобу постоји два до четири пута већа шанса да им се прети физичким насиљем (9%) у односу на учесталост претњи физичким насиљем од стране партнера који није учествовао у оружаним сукобима (3%) и да су жене чешће доживеле гурање или одгуривање (11% наспрам 5%), шамарање (12% наспрoт 6%) или да их је садашњи партнер зграбио (9% наспрам 3%) и присилио да учествују у сексуалним радњама против воље (4% наспрам 1%). Слично томе, ако је бивши партнер који је починио насиље био учесник оружаног сукоба, већа је и присутност већине облика физичког и сексуалног насиља²²⁸.

227 Насиље у породици и злоупотреба ватреног оружја 2021. Доступно на: https://www.rs.undp.org/content/serbia/sr/home/library/womens_empowerment/nasilje-u-porodici-i-zlo-upotreba-vatrenog-oruja.html

228 „Добробит и безбедност жена – Србија основни извештај”, ОЕБС, 2019.

Распрострањеност коришћења оружја у НУП и РЗН у Србији није могуће са тачношћу утврдити због тога што постојеће евиденције из којих је такве податке могуће прибавити нису јавно доступне, а низ података је проглашен тајним, док статистички и други јавно доступни подаци који се односе на кривична дела садрже податке који нису довољно разврстани или не садрже податке који би могли да дају информације о употреби оружја. Статистике о изреченим хитним мерама и статистике о проценама ризика (па и о оним мерама и проценама које се односе на поседовање оружја) нису доступне, па се не може утврдити у којој се мери оне могу користити за праћење феномена коришћења оружја у НУП, а евидентирање података разврстаних по факторима ризика није ни прописано. Посебан проблем је начин на који се подаци прикупљају, а односе се на РЗН или НУП, с обзиром на то да се, примера ради, фемициди могу третирати не само као најтежи облик кривичног дела насиља у породици, већ и као неко од кривичних дела убиства. Слично је и са другим облицима НУП (наношење повреда, сексуално насиље итд.).

У Србији нема адекватних података и евиденција о вези РЗН и ватреног оружја. У овом тренутку не постоји јединствена и од стране државних органа успостављена и одржавана евиденција са родно и на други начин разврстаним подацима о коришћењу ватреног оружја у РЗН. Неки службени подаци постоје када је реч о физичком повређивању и убиствима жена, као и када је реч о правосудним процесима за кривично дело НУП. Такође, постоје праћења од стране ОЦД, као и SEESAC-а, кроз прикупљање података од надлежних органа и институција и анализу медијског садржаја, што је само део случајева РЗН извршеног оружјем, јер многи случајеви остају „испод радара” органа власти и медија што због непријављивања, што због препознавања везе између насиља и оружја у поседу извршиоца (посебно је ово присутно у нефизичким облицима РЗН, као што су претња употребом оружја као емоционалног и психолошког насиља или

коришћење оружја и претње оружјем као *modus operandi* сексуалног, социјалног, економског и других облика насиља). Не постоје службене евиденције које би указале на меру у којој се оружје користи у психолошком, сексуалном, социјалном и другим облицима РЗН, као и код извршења других кривичних дела која јесу или могу бити родно заснована, а која надлежни органи нису квалификовали као НУП (убиство, тешко убиство, тешка телесна повреда, угрожавање сигурности, кривична дела против полне слободе итд.).

Правна правила која се односе на услове за набавку, држање и ношење оружја, разлоге за одузимање оружја, услове за ношење службеног оружја, начин чувања оружја и бројна друга питања захтевају анализу и унапређење са становишта превенције оружаног насиља, НУП и РЗН. Унапређење је потребно и код закона који уређују институционални одговор на НУП и РЗН, а посебно је потребно редефинисати казнену политику која је у области НУП и даље блага.

За стратешки приступ према односу малокалибарско и лако оружје (SALW) и РЗН потребни су подаци који у овом тренутку нису доступни. Стратешки приступ захтева доказе, а докази чињенице и бројеве, те је неопходно у што скорије време унапредити систем праћења података који се односе на оружје и података који се односе на оружаног насиље. Са становишта РЗН, неопходно је изградити кохерентан систем евидентирања и праћења, са умрежавањем различитих субјеката који поступају у заштити од РЗН.

ПРЕПОРУКЕ:

5.2.1.1. У трећем НАП-у за примену Резолуције 1325 потребно је унапредити имплементацију родног аспекта у стратешком приступу и доношењу одлука у вези са контролом ватреног оружја. Осим родно осетљивог начина евидентирања података, потребно је и:

- интегрисати родну димензију у све политике контроле ватреног оружја;
- пре и током спровођења стратешких активности, испитати потребе жена и мушкараца, дечака и девојчица;
- стратешким и другим документима успоставити правила о минималној заступљености жена у доношењу одлука које се односе на контролу ватреног оружја;
- обезбедити учешће жена у телима која се баве питањима контроле ватреног оружја од најмање 30%.

5.2.1.2. Потребно је креирати мере за одузимање оружја или ограничење приступа ватреном оружју починиоцима насиља.

5.2.1.3. У оквиру мера у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, неопходно је иницирати измене прописаних разлога за одбијање захтева за издавање дозволе за оружје, као и за издавање лиценце за обављање посла и за ношење оружја у обављању тог посла: уврстити изрицање хитних мера по Закону о спречавању насиља у породици и изрицање мера заштите од насиља по Породичном закону, као и чињеницу подношења пријаве због насиља надлежном органу, која (још увек) није процесуирана у одговарајућем казненем поступку. Осим тога, у прописане разлоге за издавање лиценце за обављање посла и ношење оружја у обављању тог по-

сла уврстити и лица која нису кривично гоњена на основу примене института одлагања кривичног гоњења које прописује Законик о кривичном поступку, као и лица осуђена на казне које нису затворске.

5.2.1.4. У оквиру мера у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, потребно је иницирати измене прописа којима се уводи обавезна провера породичне ситуације и породичних односа (од којих су неки излистани као фактори ризика у Листи ризика коју примењује Министарство унутрашњих послова поступајући по Закону о спречавању насиља у породици, као што је развод, спор око поверавања деце, сепарација партнера и сл.) кроз оперативни рад и евиденције центара за социјални рад.

5.2.1.5. У оквиру мера у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, потребно је иницирати измене прописа којима се дефинишу правила о томе шта власник/држалац оружја сме, односно не сме да чини са тим оружјем у свом приватном простору и увести заштитне одредбе и санкције за случај да власник/држалац оружја својим понашањем у односу на оружје узнемирава чланове породице или домаћинства.

5.2.1.6. У оквиру мера у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, потребно је иницирати измену прописа којом се уводи обавезност прибављања мишљења чланова породице о потенцијалном држању оружја у домаћинству како би се евентуално утврдило постојање конфликтних и дисфункционалних породичних односа.

5.2.1.7. Мерама и активностима у оквиру трећег НАП-а потребно је подржати успостављање јединствене евиденције са родно и на други начин разврстаним подацима о коришћењу ватреног оружја у

случајевима РЗН коју одржавају државни органи и унапредити систем праћења података који се односе на оружје и података који се односе на оружану насиље.

5.2.1.8. У оквиру трећег НАП-а потребно је предвидети активности периодичног спровођења јавних кампања подизања свести јавности о штетности и злоупотреби ватреног оружја у случајевима РЗН, као и кампања којима се иницира предаја ватреног оружја у легалном и илегалном поседу.

5.2.1.9. Као активност у трећем НАП-у потребно је планирати спровођење истраживања повезаности између ватреног оружја и РЗН.

5.2.2. КЛИМАТСКЕ ПРОМЕНЕ; РОД И БЕЗБЕДНОСТ

Осим тога што узрокују озбиљне поремећаје у животној средини, климатске промене погоршавају и постојеће друштвене, економске, еколошке, па и безбедносне ризике у смислу да утицаји климатских промена на снабдевање храном и водом, повећање конкуренције око природних ресурса, губитак средстава за живот, природне катастрофе, миграције и расељавање могу потенцијално подстаћи немире и нестабилности.²²⁹ Посебно су кризна и конфликтна подручја подложна девастирајућим ефектима климатских промена будући да оне могу појачати већ постојеће тензије и рањивости и интензивирати сукобе. Као што је већ речено, у оваквим околностима жене су на различите начине угрожене у односу на мушкарце, а истовремено, у већој мери ограничене да утичу на сопствену и безбедност заједнице. Наиме, ова несразмера потиче од родних улога

229 Ф. Стојановић и С. Турчић, Род, клима и безбедност: Зашто је важно укључити климатске промене у нови НАП 1325 у Србији?, Центар за истраживање јавних политика, ОБЕС, 2022. Београд. Доступно на: <https://publicpolicy.rs/publikacije/5e4037a8232454323f2a9d209c676b220f4db043.pdf>

које мушкарци и жене имају у друштву, неједнаког социоекономског статуса и асиметрије моћи, те тако жене располажу мањом моћи и неопходним ресурсима, могућностима и способностима који су од суштинског значаја за смањење рањивости и ризика од катастрофа, управљање катастрофама, предвиђање могућих штета и опоравак од њих.²³⁰

Додатно, родна подела рада често доводи до презаступљености жена у пољопривредним и неформалним секторима, који су подложни катастрофама. Тако недостатак извора енергије, чисте воде, безбедних санитарних и здравствених услова често представљају додатни терет женама као примарно одговорним за бригу и негу најближих.²³¹ Неповољан положај жена огледа се и у ситуацијама када нпр. нижи нивои образовања и обуке могу смањити њихову могућност приступа неопходним информацијама пре, током и после катастрофа, при чему брже и чешће губе контролу над ресурсима, технологијом и производњом, што води сиромаштву, несигурности и, у крајњем исходу, маргинализацији. Уз све наведено, жене су често током и након различитих катастрофа, изложене сексуалном и породичном насиљу, што свеукупно нарушава њихово здравље, благостање и безбедност.²³² У целини гледано, низ је фактора који доприносе појачаној рањивости жена на ефекте климатских промена, међу којима су кључни економски, социјални, еколошки, политички, физички и емоционални фактори.²³³

230 Зорица Мршевић и Светлана Јанковић, „Gender Aspects of Natural Catastrophes/Disasters”, *Contemporary issues and perspectives on gender research*, ур. Љиљана Чичкарић и Зорица Мршевић, стр.82–99. Београд, Институт друштвених наука, 2019.

231 Irene Dankelman, „Climate Change, Human Security and Gender”, in *Gender and climate change: An introduction*, edited by Irene Dankelman, 55–71. London: Earthscan, 2010.

232 Исто.

233 Крстић-Илић Ивана и Весна Милтојевић, „Gender perspective of climate change in the Republic of Serbia”, стр. 131.

Више истраживања је показало већу угроженост жена током различитих катастрофа подстакнутих климатским променама. Студија о родној димензији природних катастрофа, заснована на подацима из 141 земље, утврдила је да су жене доминантне жртве природних катастрофа, посебно млађе жене у сиромашнијим заједницама, због родне дискриминације којој су изложене.²³⁴ Додатно, број смртних случајева жена током различитих катастрофа углавном је знатно већи у односу на смртност мушкараца – број смртних случајева старијих жена надмашио је број преминулих мушкараца током топлотног таласа у Европи 2003. године, већи број жена страдао је и током цунамија 2004. године, као и услед циклона 2007. године у Бангладешу.²³⁵ Најновија истраживања показују и да је пандемија КОВИД-19 појачала импликације климатских промена, посебно по жене на селу, чији су системи безбедности хране нарушени, средства за живот осиромашена, приступ здравственим системима угрожен, док се терет бриге о другима повећава.²³⁶ Срж свих наведених истраживања јесте да различите катастрофе изазване климатским променама додатно јачају, одржавају и повећавају родну неједнакост погоршавајући иначе неповољне околности за жене.

Родна димензија климатских промена није сведена на посматрање жена као жртава, већ да оне својим способностима, вештинама и знањима значајно допринеле побољшању стања у овој области. Жене су се показале као ефикасне у мобилизацији заједница да одговоре на катастрофе, као и

234 Neumayer, Eric and Thomas Plümpner, „The gendered nature of natural disasters: The impact of catastrophic events on the gender gap in life expectancy, 1981–2002”, *Annals of the Association of American Geographers*, Vol. 97, no. 3 (2007): 551–566.

235 Rahman, Md Sadequr, „Climate change, disaster and gender vulnerability: A study on two divisions of Bangladesh”, *American Journal of Human Ecology*, Vol. 2, no. 2 (2013): 72–82.

236 Nyahunda, Louis, Shyleen Chibvura and Happy Mathew Tirivangasi, „Social work practice: accounting for double injustices experienced by women under the confluence of Covid-19 pandemic and climate change impacts in Nyanga, Zimbabwe”, *Journal of Human Rights and Social Work*, Vol. 6, no. 3 (2021): 213–224.

у ублажавању последица катастрофа и одрживом управљању природним ресурсима. Као снажни заговорници мера приправности, жене играју кључну улогу у унапређењу људске безбедности кроз заштиту, управљање и опоравак свог домаћинства и имовине током и након катастрофа изазваних климатским променама.²³⁷ Штавише, поједина истраживања указују на то да је, у ситуацијама када су жене обично искључене из доношења одлука, управо управљање природним ресурсима снажна улазна тачка за оснаживање жена у изградњи мира и учешће у политичком дијалогу.²³⁸ Додатно, одрживо управљање природним ресурсима такође представља кључну прилику за економско оснаживање жена у контексту у којем су потребни одрживи алтернативни начини за живот због утицаја променљиве климе, чиме се уједно осигурава отпорност и стабилност читавих заједница.²³⁹

Једна од најчешћих природних непогода у Србији, чији су узрочник у широј равни свакако и климатске промене, јесу поплаве. У катастрофалним поплавама које су погодиле Србију 2014. године и 2016. године показало се да су жене нарочито погођене јер су биле недовољно заступљене у планирању одговора на поплаве и целокупним процесима доношења одлука.²⁴⁰ Истраживање о улози рода у приправности и реаговању током поплава из 2014. године показало је већу сигурност мушкараца и способност доношења са ванредном ситуацијом, укључујући и перцепцију веће индивидуалне спремности и спремности домаћинстава за реаговање на поплаве. Истовремено, они су се више волонтерски ангажовали и пружали

237 Irene Dankelman, „Climate Change, Human Security and Gender”, op. cit.

238 United Nations Environment Programme (UNEP), UN Women, UN Development Programme (UNDP) & UN Peacebuilding Support Office (PBSO). *Gender, Climate and Security – Sustaining inclusive peace on the frontlines of climate change*, op. cit., p. 31.

239 Исто.

240 Вишња Баћановић, Родна анализа утицаја поплава у Србији у 2014. години, Београд, Мисија ОЕБС-а у Србији, 2015. <https://www.osce.org/files/f/documents/c/6/135026.pdf>.

економску подршку жртвама поплава.²⁴¹ Са друге стране, жене су показале дубље разумевање ових догађаја, те су њихови ставови и понашања у већој били мери усмерени на бригу о домаћинству, уз већу спремност да помогну жртвама поплава у прихватним центрима. Такође, будући да су више оријентисане на свакодневне потребе, жене су се више ангажовале у обезбеђивању залиха основних ресурса (пре свега хране и воде), чувању важних докумената и вођењу финансија домаћинства.²⁴² Међутим, терет бриге који су подносиле жене такође је драматично порастао са губитком социјалних услуга и дневних центара, укључујући обданишта за децу, центре за старе и инвалидна лица, што је резултирало тиме да бригу о тим зависним лицима преузму жене у својим домовима.²⁴³ Њихова безбедност и економска независност биле су озбиљно угрожене услед губитка посла (посебно оних које су биле запослене у производним индустријама или су се бавиле пољопривредним делатностима), повећања обима неплаћеног рада, као и угрожености здравља и уопште егзистенције, нарочито уколико су њихови домови били погођени поплавом.²⁴⁴

Као једна од препорука приликом планирања мера прилагођавања и ублажавања климатских промена у контексту родне равноправности у Србији наводи се стављање већег фокуса на следеће активности: класификација релевантних података о климатским променама према родној димензији, анализа утицаја климатских промена на жене, перманентна

241 Владимир М. Цветковић., Giulia Roder, Adem Ocal, Paolo Tarolli, и Славољуб Драгићевић. „The role of gender in preparedness and response behaviors towards flood risk in Serbia”. *International journal of environmental research and public health*, Vol. 15, no. 12 (2018): 2–21. <https://doi.org/10.3390/ijerph15122761>.

242 Исто.

243 Поплаве у Србији 2014 – Извештај о процени потреба за опоравак и обнову последица поплава, United Nations Serbia, World Bank Group, EU. <http://www.obnova.gov.rs/uploads/useruploads/Documents/Izvestaj-o-pro-ceni-potreba-za-oporavak-i-obnovu-posledica-poplava.pdf>.

244 Исто.

едукација државних службеника о значају родне перспективе климатских промена, укључивање више жена у план адаптације, кампање информисања жена о ефектима климатских промена и мерама прилагођавања,²⁴⁵ затим укључивање жена у радне групе и процесе одлучивања на међународном, националном и локалном нивоу, као и родна анализа ефеката спроведених пројеката и програма.²⁴⁶ Важан напредак у овом домену представља прелиминарни оквир за мониторинг родно осетљивих података у области климатских промена креиран под окриљем Министарства за заштиту животне средине.²⁴⁷

С обзиром на генералну усмереност другог НАП-а за примену Резолуције 1325 на унапређење безбедности жена, изостаје детаљнија и конкретнија разрада угрожености безбедности жена у вези са животном средином. Фокус је превасходно на перспективи посматрања жена као жртава насиља у ванредним и кризним ситуацијама (поглавља у вези са опоравком и заштитом). Са становишта превенције и њиховог субјективитета, осим споменутог укључивања више жена у штабове за кризне и ванредне ситуације, једино се наводи припрема и примена родно сензитивних обука у оквиру цивилне одбране и цивилне заштите становништва ради унапређивања поступања у кризним и ванредним ситуацијама, што није

245 Крстић-Илић Ивана и Весна Милтојевић, „Gender perspective of climate change in the Republic of Serbia”, оп. цит. стр. 139.

246 Вишња Баћановић и Јасмина Мурић, Ваћановић, Gender and Climate Change – Training Handbook, UN Women, Београд, 2018, стр. 34. http://www.un-gsp.org/sites/default/files/documents/training_handbook_web-eng_002.pdf.

247 Предлог оквира је развијен у оквиру пројекта „Успостављање оквира транспарентности у Републици Србији”, који спроводи Министарство заштите животне средине уз подршку УНДП-а и ГЕФ-а (Global Environment Facility). Оквир ће додатно допринети могућности да се прецизније и боље извештава о родној димензији у процесу извештавања о испуњености обавеза које произлазе из различитих међународних уговора, као нпр. UNFCCC и обавезе према ЕУ. Координационо тело за родну равноправност. Извештај о остваривању родне равноправности у Републици Србији за 2021. годину. Београд: КТРО, 2021. <https://www.rodnaravnopravnost.gov.rs/index.php/sr/dokumenti/izve-staji>.

реализовано, како се наводи, због пандемије КОВИД-19. Дакле, док је претходни НАП био усмерен на „традиционалне” претње по безбедност жена, спрега климатских промена, безбедносних ризика, а посебно негативних утицаја климатских промена на безбедност и благостање жена изискује да трећи НАП за примену Резолуције 1325 у већој мери узме у обзир ту врсту претњи и положај и улогу жена у области заштите животне средине.

ПРЕПОРУКЕ:

5.2.2.1. У трећем НАП-у би требало да буде препозната повезаност негативних ефеката климатских промена и безбедности и благостања жена. Ова препорука најпре произлази из потребе да се климатски ризици посматрају и као безбедносни и да се, с обзиром на тежину њихових последица по жене, уважи њихов положај и улога у области управљања климатским променама. Друго, с обзиром на то да је НАП најважнији национални документ који се бави безбедношћу жена и њиховим улогом у њеном остваривању, у њему би требало да се детаљније сагледава област климатске безбедности. Тиме би се обезбедио интегрисан приступ питањима безбедности жена и климатских промена, која се иначе прате и кроз постојеће документе у области заштите животне средине и родне равноправности.²⁴⁸

- Трећи НАП би требало да апострофира радни потенцијал жена, односно учешће жена како у процесу политичког одлучивања у области климатских промена, тако и у области превенције, ми-

248 Ф. Стојановић и С. Турчић, Род, клима и безбедност: Зашто је важно укључити климатске промене у нови НАП 1325 у Србији?, Центар за истраживање јавних политика, ОБЕС, 2022. Београд. Доступно на: <https://publicpolicy.rs/publikacije/5e4037a8232454323f2a9d209c676b220f4db043.pdf>

тигације и адаптације климатских промена.²⁴⁹

- Потребно је ускладити трећи НАП са постојећим документима у области родне равноправности и заштите животне средине – Националном стратегијом за родну равноправност (2021–2030), Законом о родној равноправности (2021), Законом о забрани дискриминације, Законом о заштити животне средине (2011), Законом о климатским променама (2021) итд.²⁵⁰

5.2.2.2. Неопходно је промовисање, подстицање и оснаживање жена за веће учешће у еколошком сектору, чиме би се такође допринело једном од главних циљева Резолуције 1325 – превенцији сукоба и очувању мира.

5.2.2.3. Активностима у оквиру трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 потребно је предвидети веће укључивање жена у процесе који се тичу креирања отпорности на климатске промене, односно у секторе који се баве одговором на ванредне ситуације, прилагођавање климатским променама и управљање ризицима изазваним негативним ефектима климатских промена.

5.2.2.4. У оквиру мера и активности у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325, потребно је предвидети обнову постојећих склоништа са циљем обезбеђивања доступности и приступа овим објектима женама са инвалидитетом и њиховим другим потребама.

249 Исто.

250 Исто.

5.3. Стратешка област: Учествовање

Информације добијене током евалуације другог НАП-а 1325²⁵¹ указују на то да није било активности нити остварених резултата у погледу укључивања већег броја жена у информисање и у дијалог између Београда и Приштине, као ни подржавања иницијатива јавног заступања и заговарања који промовишу активну улогу жена у превенцији конфликта. Како указују налази праћења локализације НАП-а, „женска перспектива” дијалога Београда и Приштине није добила подршку од званичних политичара који воде Бриселски процес и у јавности није довољно видљива иако се феминисткиње, бранитељке људских права, женске организације, као и мировне активисткиње већ дуго залажу за суочавање са прошлошћу и кажњавањем ратних злочина, што је и био важан циљ другог НАП-а 1325. Оне се залажу да се свим жртвама, без обзира на етничку и верску припадност, да дигнитет и да се генерацијама које су одрасле после конфликта пренесе знање о томе шта се догодило на овим просторима. Њихово ангажовање укључује и залагање за то да транзициона правда буде део политичке агенде у дијалогу и процесу нормализације односа између Београда и Приштине. Међутим, транзициона правда није једина тема од интересовања за бројне жене у Србији и на Косову. Жене у региону Косовске Митровице сматрају да преговарачки тимови не препознају и не покрећу питања која су од директног интереса за грађанке и њихов свакодневни живот, као што су питања издавања и добијања личних докумената, образовања, запошљавања и питања безбедности.²⁵² Према мишљењу представника цивилног друштва активности које су усмерене на осуду и превенирање последица ратних утицаја нису довољно реализоване и са њима треба наставити и у трећем НАП-у. Важно је да се зарад

251 Завршна евалуација националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017–2020). Извештај, Београд, 2022; СеКонС развојна иницијатива.

252 Исто.

успостављања добросуседских односа и међународне сарадње у региону и шире жене укључе у различите делегације и иницијативе усмерене ка успостављању сарадње, посебно са цивилним сектором.

ПРЕПОРУКЕ:

- 5.3.1. Потребно је креирати мере и активности којима се обезбеђује укључивање више жена у креирање и реализацију иницијатива које се односе на мир и безбедност на свим нивоима.
- 5.3.2. Потребно је креирати мере и активности којима се обезбеђује укључивање више жена у мировне преговоре и споразуме да би се препознала женска перспектива у мировном и кризном менаџменту како као директних учесница у преговорима као фасилитаторки, преговарачица, медијаторки, тако и путем редовних консултација са женским групама и стручњакињама за питања која се односе на жене, мир и безбедност.
- 5.3.3. Потребно је креирати мере којима се стварају услови да се свим жртвама, без обзира на етничку и верску припадност, да дигнитет и да се генерацијама које су одрасле после конфликта пренесе знање о томе шта се десило на овим просторима.
- 5.3.4. У планирање, спровођење, праћење и процену утицаја трећег НАП-а, као и других стратешких докумената у области безбедности, мировних преговора, обнове и реконструкције након сукоба, потребно је укључити цивилно друштво, укључујући жене погођене сукобима и кризама и организације које раде са преживелима.
- 5.3.5. У планирање мера потребно је укључити подршку женским иницијативама за помирење и успостављање сарадње како на националном тако и на локалном нивоу.

5.4. Стратешка област: Заштита и правда

5.4.1. РОДНО ЗАСНОВАНО НАСИЉЕ

Насиље према женама још увек се не сагледава као манифестација историјски неједнаких односа моћи између жена и мушкараца који су довели до доминације и дискриминације жена од мушкараца, као и до спречавања напредовања жена у пуној мери, те је то један од кључних друштвених механизма, којима се жене приморавају да буду у подређеном положају у односу на мушкарце, како је то истакнуто и у Преамбули Истамбулске конвенције (Конвенција Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици). Приликом креирања програма и мера за борбу против насиља према женама често се не препознаје да је реч о родно заснованом насиљу, што је кључна препрека да жене у пуној мери уживају људска права,²⁵³ нити постоји пуна свест о томе да је право на живот без насиља у приватној и јавној сфери повезано са обавезом државе да осигура равноправност жена и мушкараца да уживају сва грађанска, политичка, економска, социјална и културна права,²⁵⁴ уз уважавање специфичних околности у којима се налазе жене из осетљивих група.

У повећаном ризику од родно заснованог насиља су жене из посебно осетљивих група, као што су жене са инвалидитетом, старије жене, Ромкиње, жене чији партнери имају зависност од алкохола или психоактивних супстанци, жене другачије сексуалне оријентације и родног идентитета, азиланткиње, жене жртве трговине људима и др.²⁵⁵

253 Параграф. 10. Опште препоруке бр. 35 о родно заснованом насиљу над женама, ажурирање Опште препоруке бр. 19. CEDAW комитет. Доступно на: https://www.ljudskaprava.gov.rs/sites/default/files/dokumentfile/preporuka_35_sedow_srb.pdf

254 Члан 4. Истамбулске конвенције.

255 Исто.

Жене са инвалидитетом су у односу на жене без инвалидитета натпросечно изложене насиљу, злостављању и занемаривању.²⁵⁶ Неке жене са инвалидитетом изложене су и принудној стерилизацији, која се врши уз њихов изнуђен пристанак или без пристанка, 13% жена са инвалидитетом је било принуђено да абортира, а принуду су вршили чланови породице или њихови лекари и лекарке, са „објашњењем” да оне не би биле добре мајке.²⁵⁷ Жене са интелектуалним и менталним инвалидитетом су у много већем ризику да буду жртве сексуалног насиља од жена без инвалидитета и жена са физичким инвалидитетом, а од момента када се жена смести у резиденцијалну институцију тај ризик се још више повећава.²⁵⁸ У Извештају о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у 2019. години²⁵⁹ наведено је да је свака десета особа изложена насиљу била старија од 75 година. Најраспрострањеније је психичко насиље које је доживело 38% жена старијих од 15 година, а 7% последњих 12 месеци је доживело насиље.²⁶⁰ Партнерско насиље је више распрострањено међу старијим женама које живе на селу, него међу онима које живе у граду (46% према 44,5%).²⁶¹ Стратегија за социјално укључивање Рома и Ромкиња у РС (2016–2025) не садржи посебне мере за заштиту Ромкиња од родно заснованог насиља, укључујући мере за суз-

256 Подаци о положају жена са инвалидитетом, обрадила организација „Из круга – Војводина”, <http://www.izkrugavojvodina.org>.

257 Бекер, К., Милошевић, Т. Насиље над женама са инвалидитетом у резиденцијалним установама, Београд, 2017. Доступно на: <https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2018/01/Istrazivanje-knjizni-blok.pdf>.

258 Јањић, Б. и Ђирић Миловановић, Д. *Овде и зидови имају уши, сведочења жена са менталним инвалидитетом о родно заснованом насиљу у резиденцијалним установама*, 2017. Доступно на: https://www.mdri-s.org/wp-content/uploads/2017/09/Ovde-i-zidovi-imaju-usi_za-sajt.pdf.

259 Институт за јавно здравље Србије „Др Милан Јовановић Батут”. Извештај о пруженим услугама у примарној здравственој заштити 2020. године.

260 Тодоровић, Н. Врачевић, М. Бабовић, М. Степанов, Б. Матејић, Б. Ђикановић, Б. *На ничијој земљи: Родно засновано насиље над старијим женама (65+) у Републици Србији*, 2021, (у штампи).

261 Исто.

бијање раних и принудних бракова.²⁶² Жене другачије сексуалне оријентације и родног идентитета су у већем ризику од насиља. Лезбејке и трансжене млађе од 18 година суочавају се са бројним изазовима који спадају у домен претњи насиљем и самим актима насиља, дискриминације, маргинализације и изолације. Насиље врше чланови примарне породице, као и чланови вршњачке групе. Рани и принудни брак, доминантан вид родно заснованог насиља у ромским заједницама у Србији, сматра се обичајним правом карактеристичним за њихову групу, а сходно томе и културолошком праксом, која нужно не подразумева одговорност државе да реагује. Уочена је приметна разлика у стопи жена старости 20–24 година у општој популацији (6%) које су ступиле у „брак” или ванбрачну заједницу пре свог 15 рођендана у поређењу са женама старости 20–24 године које живе у ромским насељима у Србији (56%)²⁶³, а које су склопиле „брак” пре свог 15. рођендана. Подаци показују да је брак пре навршене 18. године живота чешћи међу женама које живе у сиромашнијим домаћинствима и у срединама које нису градске, као и међу женама нижег нивоа образовања. Изложеност жена и девојака које пролазе кроз Србију или у њој траже азил²⁶⁴ сексуалном и другим облицима родно заснованог насиља изузетно је повишена.²⁶⁵

262 GREVIO извештај, стр. 13.

263 MICS 2019. Доступно на <https://www.unicef.org/serbia/en/MICS6-Multiple-Indicator-Cluster-Survey-for-2019>

264 Према подацима Високог комесаријата Уједињених нација за избеглице (UNHCR), само 5% миграната који су стигли у Србију у периоду од јануара до новембра 2018. године су биле жене, а 18% деца. У истом периоду, само 8% регистрованих намера за тражење азила у Србији поднеле су жене.

265 Марковић Цвејић М. Насиље над женама и девојкама у избегличкој и мигрантској популацији у Србији, Београд, Атина, 2017, стр. 14. Доступно на: <http://www.atina.org.rs/sites/default/files/Nasilje%20nad%20C5%BEenama%20i%20devoj%20i%20Dicama%20u%20migrantskoj%20populaciji%20u%20Srbiji.pdf>; Драшковић М., Шошић М., Вукашевић И., Лончаревић, Ј., Крунић Ј., Кораћ-Мандић, Д., Вученовић, Т., Стефановић, А. Изазови у систему азила и миграција – положај посебно осетљивих категорија, Београд: Група 484, 2019, стр. 40. Доступно на: <https://www.grupa484.org.rs/h-content/uploads/2020/05/Izazovi-u-sistemu-azila-i-migracija-1-grupa-484.pdf>

Подаци о положају жена и мушкараца у Србији из 2020. године показују да су Ромкиње и даље изложене дечијим браковима – 5,5% девојчица ступило је у брак пре 18, а 1,2% пре 15. године.²⁶⁶ Дечији бракови представљају грубо кршење права детета, а посебно су девојчице у ризику. Иако у Србији постоји солидан правни оквир за превенцију и реакцију на дечије (ране и принудне) бракове, подаци показују да се ти прописи не примењују адекватно.

Надаље, у Посебном извештају о дискриминацији деце²⁶⁷ наведено је да је током 2020. године евидентиран 141 дечији брак. Од тога су у преко 95% случајева жртве биле девојчице, већински ромске националне припадности, које нису биле укључене у образовни систем.²⁶⁸ У мају 2019. године Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања донело је Инструкцију о начину рада центра за социјални рад – органа старатељства у заштити деце од дечијих бракова.²⁶⁹ Између осталог, овом инструкцијом прописана је обавеза центра за социјални рад да у сарадњи са другим службама у локалној заједници неодложно интервенише уколико је дете у ризику од дечијег брака или је у дечијем браку, као и да доставља податке Републичком заводу за социјалну заштиту, које ове податке једном годишње доставља надлежном министарству.²⁷⁰

Када је реч о превенцији родно заснованог насиља и насиља у породици, значајан је и аспект учешћа учинилаца насиља у оружаним сукобима.

266 Жене и мушкарци у Републици Србији, 2020, оп. цит, стр.22.

267 Посебан извештај о дискриминацији деце, Београд, Повереник за заштиту равноправности, 2021.

268 Исто, стр. 241.

269 Инструкција о начину рада центра за социјални рад – орган старатељства у заштити деце од дечијих бракова, бр. 5510000100/2019 од 25.маја 2019. године, Министарство за рад, запошљавање, борачка и социјална питања. Доступно на: <https://www.minrzs.gov.rs/sites/default/files/2019-06/Deciji%20Brakovi%20Instrukcija0001.pdf>

270 Тачке 7. и 15. Инструкције о начину рада центра за социјални рад – орган старатељства у заштити деце од дечијих бракова.

Истраживање ОЕБС-а показује да борци из ратова у бившој Југославији и даље пате од посттравматског стресног поремећаја (ПТСП), што потенцијално погоршава постојеће тенденције ка насиљу над женама. Истраживање показује, мада позива на то да се подаци тумаче са опрезом, да код жена чији су се садашњи партнери борили у оружаном сукобу постоји два до четири пута већа шанса да им се прети физичким насиљем у односу на жене чији партнери нису учествовали у оружаним сукобима. Слично томе, ако је бивши партнер који је учинио насиље био учесник оружаних сукоба, присутност већине облика физичког и сексуалног насиља је већа.

5.4.2. ЗАШТИТА И ПОДРШКА

Пружање ефикасне заштите и подршке жртвама насиља према женама и насиља у породици проистиче из принципа *дужне пажње*, који је утврђен Истанбулском конвенцијом, као битан искорак у досадашњем тумачењу обавезе и одговорности државе у случајевима насиља према женама. Држава је не само одговорна за било који облик насиља према женама и акте кршења људских права које су учинили државни и недржавни субјекти већ су држава и њени органи дужни да делују проактивно и предузму све неопходне радње како би се спречило кршење људских права, истражили случајеви насиља према женама, казнили учиниоци и надокнадила материјална и нематеријална штета жртвама. Овај принцип захтева од држава да са дужном пажњом и потпуном посвећеношћу узму у обзир потребе жена које се суочавају са вишеструком и интерсекционалном дискриминацијом и угрожавањем.

Област услуга подршке за жене са искуством насиља у Србији није усклађена са обавезујућим међународним стандардима, нити су услуге подршке у довољној мери доступне женама жртвама насиља. Број услуга подршке у Србији је недовољан, што се поготово односи на специјали-

зоване услуге. Карактерише их углавном неодогувајућа географска распрострањеност и недовољна доступност. Постојеће услуге немогуће је свеобухватно сагледати услед недостатка јавно доступних података. Општи програми подршке не узимају у довољној мери у обзир специфичне потребе жена жртава насиља, а подаци показују да ове жене чине јако мали удео у укупном броју корисника мера и услуга опште намене.²⁷¹ Налази независних тела такође упућују на то да услуге рехабилитације за жене жртве насиља у породици и у партнерским односима нису плански успостављене, нити се развијају, као и да се ресурси локалних заједница недовољно користе. Истиче се да се жртвама углавном нуди измештање из сопственог дома, на кратак рок, уз ретке (пилот) програме економског, социјалног и психолошког осамостаљивања жена и њиховог оснаживања за самосталан живот.²⁷²

Закон о социјалној заштити²⁷³ (ЗСЗ) не познаје поделу услуга на опште и специјализоване, што онемогућава да се специјализоване услуге за жене и децу жртве насиља успоставе ускладу са стандардима Истанбулске конвенције. Обавеза је социјалних служби да обезбеде подршку и помоћ женама и деци којима прети ризик да доживе насиље у породици или другу врсту насиља, злостављање, занемаривање и експлоатисање, јер по ЗСЗ-у они имају статус посебно угрожене групе. ЗСЗ утврђује бројне мере подршке у које спадају саветовање, сигуран смештај, покретање судских поступака, пружање финансијске подршке као и правно и психолошко саветовање. У ЗСЗ-у су као корисници услуга наведена лица за која постоји опасност да

271 Пешић, Д. Заштита и подршка за жене жртве са искуством насиља, Београд, Аутономни женски центар, 2016. Доступно на: https://www.womenngo.org.rs/images/publikacije-dp/2016/Zastita_i_podrska_za_zene_sa_iskustvom_nasilja-analiza_lokalnih_politika_u_Republici_Srbiji.pdf

272 Посебан извештај Заштитника грађана о примени Општег и посебних протокола за заштиту жена од насиља, 2014. Доступно на: https://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/izvestaji/posebnii-izvestaji/3710-2015-02-24-13-35-38

273 „Службени гласник РС”, бр. 24/2011.

ће постати или која јесу жртве занемаривања, злостављања, експлоатације, односно насиља у породици. У погледу финансијске помоћи, ЗСЗ предвиђа новчану социјалну помоћ и једнократну помоћ.

Већи број националних стратегија предвидео је развој различитих услуга за жртве насиља, али не постоје извештаји о реализацији мера или нема ажурних обједињених података. У годишњим извештајима Републичког завода за социјалну заштиту (РЗСЗ) о раду центара за социјални рад (ЦСР) подаци о овим услугама и о упућивању недовољни су и односе се само на насиље у породици. Подаци су приказани из „перспективе детета” и „родитеља” или „породице”, а нису разврстани по полу, старости корисника, тако да не омогућавају информисање о томе колико је жена жртва насиља добило услугу и коју врсту услуге.

Закон о спречавању насиља у породици не препознаје експлицитно улогу система здравствене заштите у заштити и подршци женама које су преживеле насиље. Сами здравствени радници не сматрају РЗН својим делокругом рада, а стереотипи и предрасуде које имају здравствени радници такође утичу на адекватност одговора на потребе жртва. Према подацима истраживања о искуствима, ставовима и пракси здравствених радника²⁷⁴, тек око 25% њих препознаје насиље и професионално се бави овим проблемом у оквиру свог професионалног ангажмана. Обавезе здравствених радника су, иначе, јасно дефинисане.²⁷⁵ Нажалост, недоста-

274 Истраживање Центра за промоцију здравља и УНФПА под називом: Искуства, ставови и пракса здравствених радника о РЗН, 2019. Резултати реферисани на конференцији Јачање улоге здравственог система у интерсекторском одговору на родно засновано насиље.

275 WHO, Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO Clinical and policy guidelines, WHO 2013, <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/violence/9789241548595/en/>; Caring for women subjected to violence. A WHO curriculum for training health-care providers (2019). Geneva: World Health Organization. Доступно на: <https://www.who.int/reproductivehealth/publications/caring-for-women-subject-to-violence/en/>

так података из релевантног извора не дозвољава да се постојећи подаци поткрепе, што омета позиционирање здравственог сектора као значајне карике доприноса борби против дискриминације/насиља над женама.

У доступним извештајима о евидентирању случајева насиља у здравственим установама²⁷⁶ нема података о броју пријава психичког насиља, прогањања, физичког и сексуалног насиља, принудних бракова (малолетничке трудноће²⁷⁷ које могу бити последица кривичних дела, обљуба са дететом и ванбрачна заједница са малолетником²⁷⁸), гениталног сакаћења, принудних абортуса, стерилизација (жене са инвалидитетом којима је одузета пословна способност), сексуалног узнемиравања. Принудни абортус је инкриминисан као тежи облик кривичног дела недозвољеног прекида трудноће, а принудна стерилизација је забрањена Законом о правима особа са менталним инвалидитетом²⁷⁹ као тежи облик кривичног дела тешке телесне повреде. Жене са инвалидитетом у стационарним установама су изложене различитим родно специфичним облицима насиља - принудној контрацепцији, присилној стерилизацији и присилном абортусу.

276 Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у РС у 2017. Доступан на: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Rodno%20zasnovano%20nasilje%202017.pdf>. Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у РС у 2018. Доступан на: <http://www.batut.org.rs/download/publikacije/Izvestaj%20rodno%20nasilje%202019.pdf>, Извештај о пријављеним случајевима родно заснованог насиља у здравственим установама у Републици Србији у 2019. Доступан на: <http://www.batut.org.rs/download/izvestaji/Godisnji%20izvestaj%20rodno%20nasilje%202018.pdf>

277 Искуство лекара током реализације пројекта „Заустави, заштити, помози” Покрајинског секретаријата за здравство и Центра за подршку женама показује да не постоји спремност за реаговање у случајевима малолетничке трудноће, јер полиција на пријаву здравствене установе није увек реаговала, па је остајало да то учине центри за социјални рад или заврше као евидентирани случај у здравственој установи.

278 Кривични законик РС („Службени гласник РС”, бр. 85/2005-испр., 107/2005-испр., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019), чланови 180 и 190.

279 „Службени гласник РС”, бр.45/2013.

Психосоцијална подршка је једна од најслабијих карика пружања подршке и заштите у оквиру здравственог сектора. О тој врсти подршке тешко може да се говори без података којих нема или нису доступни. Социјални радници/це у здравственим установама који су задужени за ову услугу, најчешће као веза са ЦСР-овима, нису обучени за пружање помоћи женама за превазилажење трауме изазване преживљеним насиљем. Такође, ни психолози у здравственим установама нису прошли одговарајућу обуку о родно заснованом насиљу. Важан облик специјализоване подршке који пружају женске ОЦД је психосоцијална подршка жртвама насиља, која је најчешће организована као индивидуална психолошка подршка, али се пружа и кроз групну подршку у виду група за самопомоћ. Ове услоге су често пројектно финансиране и нису трајног карактера. Поједине ОЦД организују неформалне обуке или обуке за конкретни посао у оквиру пружања услуга.

Трауматска природа сексуалног насиља, укључујући силовање, захтева посебно осетљив одговор обученог и специјализованог особља, те је жртвама ове врсте насиља потребна неодложна медицинска нега и подршка у комбинацији са неодложним форензичким прегледима ради прикупљања доказа потребних за кривично гоњење. Истанбулска конвенција обавезује државу да омогући отварање кризних центара за случајеве силовања, односно центара за жртве сексуалног насиља у довољно великом броју тако да жртвама обезбеђују услуге лекарског и лабораторијског прегледа, подршку у случају трауме и саветовање (чл. 25).

У Србији постоје четири центра за жртве сексуалног насиља који испуњавају стандарде Савета Европе (СЕ), односно у којима су на једном месту обједињене медицинска (укључујући судскомедицински преглед), психолошка и правна подршка. Центри функционишу у три опште болнице на територији АП Војводине и Клиничком центру Војводине, њима управља

специјализована женска ОЦД Центар за подршку женама.²⁸⁰ У овим центрима услуге су доступне 24 часа седам дана у недељи. Центри поступају у складу са Посебним протоколом Министарства здравља за заштиту и поступање са женама које су изложене насиљу, као и са посебним *Водичем за поступање у случајевима сексуалног насиља у центрима за жртве сексуалног насиља у АП Војводини*.²⁸¹ Услугу психосоцијалне подршке жртвама сексуалног насиља пружају саветнице Центра за подршку женама на основу споразума о сарадњи ове организације и здравствених установа које су на основу Водича о поступању направиле интерне процедуре и оформиле радне групе које прате примену установљених процедура. Услуге у центрима су бесплатне и пружају се девојкама и женама старијим од 15 година. Од 2016. до краја 2020. године услугу је користило 110 жена и девојака.²⁸²

Услуге за жртве сексуалног насиља нису равномерно доступне жртвама на целој територији Србије, а тамо где су доступне, ограничавајући чинилац је материјално стање жртве. У Београду и Нишу жртве сексуалног насиља могу на своју иницијативу да код специјалисте за судску медицину обаве преглед о задобијеним телесним повредама, али ти специјалистички прегледи нису услуге које покрива обавезно здравствено осигу-

280 Доступно на: www.cpz.rs

281 Водич је креиран у оквиру пројекта „Заустави, заштити, помози” 2017.

282 У 7 здравствених установа на територији АП Војводине (Клинички центар Војводине и шест општинских болница), захваљујући пројекту „Заустави, заштити, помози” Покрајинског секретаријата за здравство и Центра за подршку женама (финансијска подршка UN Trust Fund), функционисали су пилот-центри за жртве сексуалног насиља.

рање, неопходно је да их жртве плате.²⁸³ Жртвама сексуалног насиља није доступна ни бесплатна специјализована психолошка помоћ за превазилажење трауме силовања, нити држава финансијски помаже ОЦД које пружају ту врсту помоћи.²⁸⁴

У пракси поступања група за координацију и сарадњу (ГКС) у оквиру примене Закона за спречавање насиља у породици (ЗСНП) приметно је да се састанци не одржавају у законом прописаним роковима од најмање 15 дана, да се планови заштите и подршке не доносе у свим разматраним случајевима, већ најчешће само уколико је процењено постојање високог ризика од насиља у породици. Чланови већине група имају тешкоће у адекватном разумевању феномена насиља у породици и интимним партнерским односима, у идентифовању посебних облика насиља, последица насиља, а неки имају предрасуде о насиљу према женама и специфичне предрасуде према мањинским групама.²⁸⁵ Уочено је да се приликом процене фактора ризика и избора мера које треба да обезбеде безбедност жена и деце на одржив начин и приликом планирања заштите и подршке често не истражује или не узима у обзир претходно насиље. Постоје изазови у препознавању посебно опасних ризика од понављања

283 У случају када није дат налог суда за форензички преглед, жртве морају саме да га плате што, на пример, на београдском Институту за судску медицину износи између 5.000 и 7.000 динара (Мацановић, С., Игњатовић, Т., Мацановић, В., 2016). Shadow Report of the Autonomous Women's Center (AWC) on the Follow-up state's report to the Concluding observations of the Committee. Доступно на: https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/2013/INT_CEDAW_NGS_SRB_23731_E.pdf Поред тога што су судскомедицински прегледи несумњиво у интересу жртве, они су у интересу истражних и правосудних органа, јер се њима добија квалитетна документација, па је нејасно зашто држава очекује да жртва кривичног дела финансира обезбеђење доказа о извршеном кривичном делу (Autonomni ženski centar, ASTRA, Žene u crnom, Labris, Glas razlik, 2013. Сенка над Србијом – Извештај невладиних организација за 55. Заседање Комитета CEDAW 2013. Доступно на: https://www.womenngo.org.rs/images/CEDAW/2013/Senka_nad_Srbijom.pdf)

284 Исто.

285 Мапирање потреба за унапређењем рада ГКС, UNDP и Министарство правде, Београд, 2020.

или ескалације насиља, као што су поседовање и/или употреба ватреног оружја у ранијим инцидентима, учешће насилника у оружаним сукобима на подручју бивше СФРЈ или припадност одређеним професијама (нпр. полиција, војска), чиме се омогућава приступ легалном или нелегалном оружју.²⁸⁶

Групе за координацију и сарадњу у свој рад углавном не укључују представнике/це других институција предвиђених ЗСНП-ом, нити специјализованих женских организација које могу да допринесу планирању заштите и подршке жртви, а у процес израде индивидуалних планова заштите и подршке по правилу не укључују жртве.²⁸⁷ Пракса показује да изостаје праћење спровођења планова заштите и подршке како би се обезбедила њихова делотворност.²⁸⁸

Индивидуални планови заштите који се припремају у оквиру ГКС ретко или никада не садрже моделе ресторативне правде. Индивидуалним плановима заштите се не предвиђају све расположиве мере којима би се обезбедила потпуна заштита жртава. Није установљен јединствени систем контроле реализације индивидуалних планова заштите. Због непостојања јединствене електронске евиденције, нема обједињених података о томе која је врста мера и услуга планирана, колико мера је реализовано и са каквим ефектима у односу на безбедност, опоравак, оснаживање и осамостаљивање жртве насиља. Да би се обезбедио адекватан одговор свих органа надлежних за спречавање и сузбијање насиља, потребно је обезбедити адекватне људске и финансијске ресурсе, као и

286 Исто.

287 Осми извештај о независном праћењу примене Закона о спречавању насиља у породици у 2019. години, оп. цит.

288 Посебан извештај Заштитника грађана о раду група за координацију и сарадњу на подручју града Београда. Доступно на: <https://ombudsman.rs/index.php/izvestaji/posebni-izvestaji/6804-p-s-b-n-izv-sh-z-sh-i-ni-gr-d-n-r-du-grup-z-rdin-ci-u-i-s-r-dnju-n-p-druc-u-gr-d-b-gr-d>

јединствене електронске евиденције за примену и праћење делотворности и ефикасности закона, политика и мера.

За правну и психосоцијалну заштиту жртава трговине људима министар унутрашњих послова је у новембру 2021. године донео *Упутство о начину послова за запослених у Министарству унутрашњих послова у случајевима трговине људима*²⁸⁹ са индикаторима за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима за полицију и писаним информацијама о правима жртава трговине људима и доступним видовима подршке. Упутством се ближе уређује начин поступања запослених у Министарству унутрашњих послова у случајевима када, користећи индикаторе за прелиминарну идентификацију жртава трговине људима дођу до сазнања о оштећенима и учиниоцима кривичног дела трговине људима (чл. 388 Кривичног законика). Ово упутство, између осталог, предвиђа да полицијски службеници приликом поступања са претпостављеним и идентификованим жртвама трговине људима узимају у обзир родно специфичне потребе и родно специфичне рањивости жртава. Осим описане активности, није било информација о другим аспектима унапређивања заштите жртава трговине људима.

На основу информација Министарства правде не може се поуздано проценити ефективност активности спроведених у оквиру другог НАП-а за примену Резолуције 1325 које се односе на обезбеђивање делотворног и ефикасног рада на откривању, хапшењу и процесуирању починилаца међународних ратних злочина који се налазе на територији Републике Србије, а посебно не у контексту злочина чије су жртве биле жене и де-

289 Доступно на: <https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=&cad=rja&uact=8&ved=2ahUKewjY4LumloqCAxV2avEDHZqJAaIQFnoECBkQAQ&url=https%3A%2F%2Fwww.minljmpdd.gov.rs%2Fdoc%2Fjudska-prava%2Fprava-deteta%2FIZVE%25C5%25A0TAJI%2520IV%2520I%2520V%252025052022.pdf&usq=AOvVaw3r4hKHYD5-EouP5xYxGSf&opi=89978449>

војчице. Наиме, према подацима Вишег суда у Београду, у наведеном периоду лишено је слободе укупно седам лица, док је број оптужених лица 29 и она су процесуирана у 24 предмета. У наведеном периоду укупно је донето 17 првостепених пресуда у којима је 21 лице осуђено на затворске казне, док је седам лица ослобођено од оптужбе. У истом периоду правноснажно је окончано 10 предмета у којима је 13 лица осуђено на затворске казне, док су четири лица ослобођена оптужбе. Ови подаци указују на релативно ефективно процесуирање, али не и откривање и хапшење починилаца међународних ратних злочина. Притом, не може се установити у којој мери су ови злочини почињени над женама и девојчицама.²⁹⁰

Мизогинија, сексизам, узнемиравање и насиље имају озбиљан утицај на животе жена у Србији. Мизогинија је по правилу предсказатељ – непогрешиво упућује на наредне насилне кораке. Она показује како се отворене/скривене претње мушкараца претварају у осветничку мотивацију и подстиче хипермаскулинитет како се повећавају насилне намере и ставови мушкараца уз оправдање и спремност да почине насиље према женама. У таквом контексту легитимна мета напада/насиља су све жене, како оне активне у јавном и политичком животу тако и жене из свих слојева друштва, оне из вишеструко осетљивих друштвених група, без изузетка. Повећан број случајева насиља у јавном простору подстиче насиље у породичном и партнерском односу, ставови и обрасци понашања се преносе, а интензитет насиља према женама се драматично појачава. Као посебан вид насиља према женама у јавном простору је насилна мизогинија. Говор мржње према женама се усложњава, па имамо примере када се према женама активним у оквиру јавних протеста и иницијатива уз непримерен говор и обраћање примењује и непримерена сила (нежељено додири-

290 Завршна евалуација Националног акционог плана за примену Резолуције 1325 Савета безбедности Уједињених нација – Жене, мир и безбедност у Републици Србији (2017-2020) - Извештај, Београд, 2022; развојна иницијатива SeConS.

вање у пределу интимне регије при „легитимној акцији полицајца према жени учесници протеста”, као и свесно понижавање жена стајањем на њеној коси при такође „легитимној акцији према учесницима и учесницама грађанског протеста у Новом Саду”).

5.4.3. ФЕМИЦИД

Фемицид је најекстремнији облик насиља према женама. Јединствена дефиниција фемицида до сада није установљена, али се фемицид најчешће дефинише као убиство жене зато што је жена. У питању је мизогино убијање жена које врше мушкарци мотивисано мржњом према женама, презиром, као и осећањем власништва и надмоћи.

Имајући у виду резултате истраживања о фемициду у Србији,²⁹¹ распрострањеност овог дела и реакције државних органа, неопходно је да измењени или нови протоколи укључе део који се односи на поступање и мултисекторску сарадњу у циљу превенције фемицида, као и поступање у ситуацијама када се фемицид догоди, укључујући и формирање опсерваторије за праћење фемицида (Femicide Watch), у складу са препорукама специјалне извештајке УН за насиље према женама.²⁹² Обједињена статистика о броју фемицида и убистава жена у Републици Србији још не постоји.

Републички завод за статистику објављује податке о броју умрлих, према узорку смрти и полу, на основу редовног истраживања о умрлима.²⁹³ Ми-

291 Константиновић Вилић, С., Петрушић, Н., Бекер, К. *Друшћивени и инститиуционални одговор на фемицид у Србији I*, FemPlatz, Панчево, 2019; Петрушић, Н., Жунић, Н., Вилић, В. *Друшћивени и инститиуционални одговор на фемицид у Србији II*, FemPlatz, Панчево, 2019; Ведрана Лацмановић, Фемицид у Србији: потрага за подацима, одговором институција и медијска слика, *Annales - Series Historia et Sociologia*, вол. бр. 1, 2019.

292 Опширније: ОНСНР | Special Rapporteur on violence against women, its causes and consequences.

293 Стратегија за родну равноправност за период од 2021. до 2023. године, „Службени гласник РС”, број 30/18

нистарство унутрашњих послова израдило је апликацију КДУ (кривична дела и учиниоци) у коју се, у складу са Кривичним закоником, уносе кривичне пријаве и из које се може приказати, разврстано по полу, број убистава, тешких убистава и догађаја са смртним исходом у породичним и партнерским односима с обзиром на то да приликом попуњавања кривичне пријаве постоји обавезно поље – сродство. Подаци о броју убијених жена по потреби се достављају и јавно објављују. Према евиденцији Мреже Жене против насиља, која прикупља податке о броју партнерских убистава жена, током више од две деценије убијено је више од 355 жена, а више од 400 деце је остало без мајки.²⁹⁴ Убице су партнери, брачни или ванбрачни а највећи број убистава почињен је ватреним оружјем и ножем. Истраживање организације FemPlatz и Женског истраживачког центра о фемициду у Републици Србији обухвата случајеве фемицида који су имали судски епилог, али недостаје евиденција случајева убистава жена праћених самоубиством учиниоца.²⁹⁵ Анализа судске праксе показала је да се увек изричу санкције које су ближе минимуму прописаних казни (период 2016–2020. година). Промене Кривичног законика нису довеле до промене благе казнене политике судова. Подаци о стању у области насиља према женама још увек нису ни усклађени ни доступни. Иако отворени подаци, морају се потраживати, давање одговора појединих институција није задовољавајући, а када се и достављају, подаци нису у формату који је адекватан за праћење примене норми.

Поздрављајући јачање законодавног и политичког оквира за родну равноправност у последњих неколико година, комесарка Савета Европе за људска права у свом извештају позива на удвостручење напора на његовој примени и на борби против упорних дискриминаторских родних стере-

294 Исто.

295 Исто.

отипа који доприносе одржавању родно заснованог насиља.²⁹⁶ Такође, у свом извештају изражава озбиљну забринутост због распрострањености свих облика насиља над женама у Србији, апелује на надлежне органе да се позабаве овом појавом тако што ће постојеће законодавство у потпуности ускладити са релевантним стандардима и убрзати његову примену, надовезујући се на препоруке које су дали GREVIO и Комитет потписница Истанбулске конвенције у том погледу. Комесарка такође позива власти да предузму одлучну акцију у решавању дигиталног насиља над женама и девојчицама. Коначно, похваљујући кључан рад организација цивилног друштва у овој области, комесарка позива надлежне да обезбеде стабилно финансирање овим организацијама, као и да сарађују и боље користе њихове услуге подршке.

ПРЕПОРУКЕ:

5.4.1.1. Потребно је подићи свест јавности о сексуалном насиљу током конфликта, кризних и ванредних ситуација, те у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325 креирати мере којима се подстичу измене закона у овој области у смислу признавања патњи и обезбеђења обештећења жртава ових дела.

5.4.1.2. Неопходно је континуирано прикупљање података и информација о случајевима свих облика насиља према женама током конфликта, криза и ванредних ситуација.

5.4.2.1. У оквиру трећег НАП-а потребно је иницирати и подржати измене и допуне Закона о социјалној заштити, чл. 40 став 4: саветодавно-терапијске и социјално-едукативне услуге, у које спадају ус-

296 Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/serbia-step-up-efforts-to-face-the-past-safeguard-freedom-of-expression-and-assembly-and-protect-women-from-violence>

луге за жртве родно заснованог насиља и насиља у породици, пре свега за жене и децу, у смислу утврђивања општих и специјализованих услуга, а у складу са Конвенцијом Савета Европе о спречавању и борби против насиља над женама и насиља у породици (Истанбулска конвенција) у делу који дефинише које услуге спадају у опште, а које у специјализоване услуге.

- 5.4.2.2. У оквиру финансијских средстава за реализацију трећег НАП-а треба одредити средства за финансирање услуга које пружају специјализоване женске организације жртвама насиља, посебно сексуалног насиља, услуга за жртве трговине људима и жртве раних и дечијих бракова.
- 5.4.2.3. Потребно је креирати мере и активности за подршку женама које су преживеле сексуално насиље у вези са сукобом како би се избориле са последицама овог насиља, опоравиле и тражиле правду.
- 5.4.2.4. У оквиру мера у трећем НАП-у неопходно је третирати дечије и присилне бракове као облик родно заснованог насиља и кршење дечијих и људских права Ромкиња, као и јасно утврдити и истаћи везе ових феномена са ризицима од трговине људима за ову посебно угрожену групу.
- 5.4.3.1. Потребно је подржати мере и активности предвиђене другим документима којима се успоставља механизам праћења фемицида, као и континуирано прикупљање података и информација о случајевима фемицида.
- 5.4.3.2. Потребно је да институције, академска заједница и ОЦД спроводе различите анализе и истраживања ризика по безбедност жена и тежих последица дела насиља према женама.

5.4.4. ЗАШТИТНИЦИ И ЗАШТИТНИЦЕ ЉУДСКИХ ПРАВА

Заштитници и заштитнице људских права у Србији већ годинама се сучавају са сужавањем простора за деловање, пре свега онемогућавањем остваривања основних права која им омогућавају рад, а то су слобода удруживања, слобода мирног окупљања и слобода информисања. Константно су изложени различитим врстама притисака и напада, како од стране различитих представника власти тако и формалних и неформалних група и појединаца који су блиски владајућим структурама. Негативна јавна перцепција о заштитницама и заштитницима људских права присутна је још од деведесетих година прошлог века. Овакав наратив је последњих година нарочито дошао до изражаја, о чему сведоче и бројни релевантни домаћи и међународни извештаји на ову тему. Суштинско неразумевање улоге и значаја заштитница и заштитника људских права од стране државе представља један од највећих непријатеља у борби за демократско и слободно друштво.

Када је реч о правном оквиру за заштиту заштитника и заштитница људских права, у нашем законодавству постоје прописи који регулишу ту област, али њихова примена у пракси није на задовољавајућем нивоу. Као препреке за успостављање ефикасног правног оквира наводе се укоренење предрасуде према бранитељкама и бранитељима људских права које су подржане успостављеним јавним дискурсом и дискриминаторним представљањем у јавности.

Заштитници и заштитнице људских права су неретко били мета вербалних напада и таблоидних кампања. У пракси се бележи широк спектар напада који долазе из различитих извора, тако да имамо случајеве институционалних притисака у виду полицијских претњи или драконског кажњавања, углавном изрицањем новчаних казни, чија је сврха одвраћање од грађанског активизма. Такође је у порасту и број напада,

али и бруталност кампања које се воде против женских организација на локалном нивоу.²⁹⁷

Мотиви за нападе на бранитељке и бранитеље људских права су разноврсни, али најчешће се у пракси срећу они који су у вези са указивањем на корупцију и злоупотребу власти и овлашћења, као и напади мотивисани нетрпељивошћу на основу етничке припадности или сексуалног опредељења. Политички званичници се ретко усуђују да јавно осуде нападе на бранитеље и бранитељке људских права, осим у ситуацијама када процене да ће због тога имати политичку корист. Ситуација је боља када је реч о независним институцијама попут Повереника за родну равноправност или Заштитника грађана. Не постоји стратегија подршке бранитељима и бранитељкама људских права нити системска подршка других делова друштва. Независне институције су сарадници у заштити људских права и права бранитеља и бранитељки. Неопходно је радити на менталном и физичком благостању и безбедности бранитеља и бранитељки људских права.

Комесарка Савета Европе за људска права у свом извештају из септембра 2023. године позива власти да негују безбедно и повољно окружење за рад организација цивилног друштва и заштитника људских права и да се супротставе широко распрострањеној употреби стратешких тужби против учешћа јавности (СЛАПП) против новинара, бранитеља људских права и активиста.²⁹⁸

297 Доступно на: <https://www.istinomer.rs/analize/branjiteljke-zenskih-prava-u-strahu-drzava-ne-reaguje/>

298 Доступно на: <https://www.coe.int/en/web/commissioner/-/serbia-step-up-efforts-to-face-the-past-safeguard-freedom-of-expression-and-assembly-and-protect-women-from-violence>

У последњим Закључним запажањима Комитета CEDAW за Србију²⁹⁹ не спомиње се посебно говор мржње. Комитет, међутим, изражава забринутост због извештаја о високим нивоима дискриминаторних родних стереотипа који коче унапређење женских права. Комитет се осврнуо на „повећан број примера антиродног дискурса у јавности и негативне реакције јавности која се односи на перцепцију родне равноправности и мизогиних изјава у медијима, које долазе од стране политичара на високом нивоу, верских вођа и припадника академске заједнице, а који се не санкционишу”.

У Србији се заговорници антиродног покрета боре против онога што називају „родна идеологија” или „цендеризам”. Припадници антиродног покрета боре се против категорије рода и родног идентитета. Против су трансродних особа и трансродности уопште, посебно трансжена, и негирају им право на постојање, посебно трансженама. Њихово деловање у јавном дискурсу се оцењује као типичан говор мржње.³⁰⁰ Друга антиродна струја у Србији припада крајњој десници (од припадника и припадница академских кругова до хулигана) и њено деловање долази до изражаја када год се покрене ма које питање права особа из ЛГБТИ заједница. Изразе „родна теорија” и „родна идеологија” одбацују као неку врсту теорије завере која тежи да поништи биолошке чињенице о мушкарцима и женама и да промовише родну флуидност. Антиродни покрет је штетан за жене, не само за ЛГБТИ особе, и доводи у питање поштовање њихових основних људских права и значајно утиче на повећање броја ризика по њихову безбедност. Ови напади намерно погрешно карактеришу борбу за равноправност ЛГБТИ особа као такозвану „родну идеологију” и настоје да угуше идентитет и стварност свих оних који оспоравају друштвене

299 Доступно на: <https://www.minlmpdd.gov.rs/medjunarodni-ugovori-konvencija-CEDAW.php>

300 Доступно на: <http://www.pravoslavniroditelj.org/tag/ideologija-dzenderizma/>

конструкције које одржавају родне неједнакости и родно засновано насиље у нашим друштвима. Потребно је додатно уложити напоре да се безбедносни ризици по ове друштвене групе анализирају и да се креирају мере којима се одговара на те ризике у смислу превенирања ризика и обезбеђивања заштите.

ПРЕПОРУКЕ:

5.4.4.1. У оквиру трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 треба креирати мере усмерене на анализу положаја и утврђивање ризика по безбедност заштитника и заштитница људских права у Србији, посебно активисткиња женских организација.

5.4.4.2. Потребно је предвидети континуирано спровођење анализе података и информација о безбедносним ризицима и случајевима угрожавања људских права заштитника и заштитница људских права

5.4.5. ПРИСТУП ПРАВДИ

Извештај о примени Закона о бесплатној правној помоћи у Србији, који су 2021. године припремили А 11 – Иницијатива за економска и социјална права („Иницијатива А 11“) и невладина организација Праксис,³⁰¹ показао је да је само 32% општина и градова формирало службу за бесплатну правну помоћ, а да у 18% јединица локалне самоуправе није поднет ниједан захтев за бесплатну правну помоћ, док у 32% није поднето више од 10 захтева за годину дана. Такође је проблематична чињеница да у две трећине јединица локалне самоуправе особе које одлучују о захтевима

301 Доступно на: https://www.praxis.org.rs/images/praxis_downloads/REPORT_LAW_ON_FREE_LEGAL_AID_THE_FIRST_YEAR.pdf

истовремено и пружају бесплатну правну помоћ. У извештају се указује на неприступачност система бесплатне правне помоћи најугроженијим интерно расељеним лицима. Особе које спадају у посебно угрожене групе, које су учествовале у истраживању, наводе да нису адекватно информисане о начину на који могу да приступе бесплатној правној помоћи, да процедуре нису приступачне и транспарентне, као и да њихови захтеви често бивају одбијени усменим путем.

Имајући у виду недостатке које је примена Закона о бесплатној правној помоћи донела најугроженијим грађанима, као и чињеницу да је Законом удружењима грађана која су специјализована за пружање бесплатне правне помоћи практично искључена могућности пружања бесплатне правне помоћи, потребно је приступити изменама Закона и унапређењу његове опредељености за омогућавање приступа правди оним грађанима и грађанкама који су најугроженији, посебно жртвама свих облика родно заснованог насиља, посебно лица из рањивих и вишеструко дискриминисаних група.

ПРЕПОРУКЕ:

4.3.4.1. Мерама у оквиру трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 потребно је обезбедити измену прописа и установљавање доступних и делотворних инструмената за ефикасну заштиту права за жртве родно заснованог насиља, насиља у породици, тортуре, ратних страдања, нечовечног или понижавајућег поступања и трговине људима, посебно за вишеструко дискриминисане и рањиве групе у складу са међународним стандардима ЕУ, УН, СЕ и спровођење свеобухватне анализе за процену ситуације у којој су жене изложене вишеструкој дискриминацији, посебно жене које припадају рањивим групама, у погледу приступа правди и заштити права.

- 4.3.4.2. У приступу правди потребно је обезбедити сарадњу са ОЦД.
- 4.3.4.3. Трећи НАП 1325 мора да јасно инсистира на доследној примени члана 67. Устава Србије и обезбеди свим грађанима и грађанкама право на бесплатну правну помоћ.
- 4.3.4.4. Мерама у оквиру трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 треба обезбедити измене Закона о бесплатној правној помоћи у смислу промена критеријума за стицање права на бесплатну правну помоћ жртвама свих облика родно заснованог насиља и регулисати посебне мере, посебно за жртве из рањивих и вишеструко дискриминисаних група (обезбеђивање приступачности објеката, тумачи за знаковни језик, приступачни формати за слепе и слабовиде особе, родно и старосно прилагођени поступци и др.).
- 4.3.4.5. Мерама у оквиру трећег НАП-а треба укључити обавезно обезбеђивање редовног и одговарајућег информисања грађана и грађанки о постојању права на бесплатну правну помоћ, асистенцији у приступу и коришћењу механизма бесплатне правне помоћи и резултатима мониторинга ових услуга. За особе које пружају ове услуге при локалним управама потребно је обезбедити континуирану стручну едукацију.
- 4.3.4.6. Мерама у оквиру трећег НАП-а треба нагласити одговорност безбедносних и правосудних актера према женама и девојчицама, уз инсистирање на поступању које одговара на њихова права и потребе.

5.5. Хуманитарни одговор на кризу

Последице природних катастрофа и других ванредних ситуација угрожавају безбедност, живот и здравље људи, материјална и културна добра или

животну средину. Свако има право на заштиту од последица катастрофа без икакве дискриминације, а заштита и спасавање људских живота има приоритет у односу на све друге заштитне и спасилачке активности. Посебно осетљиву групу становништва чине жене и деца, пре свега жене из посебно осетљивих група, жене са инвалидитетом, жене које болују од тешких болести, труднице и породиље, жртве насиља, те оне треба да имају приоритет у пружању свих услуга заштите. На почетку кризних ситуација долази до повећања родно заснованог насиља којем су највише изложене жене и девојчице.

Сви видови заштите од природних и других катастрофа и криза организују се и спроводе у складу са начелима међународног хуманитарног права и међународног права о заштити људи и материјалних добара од природних и других несрећа. Осим планова заштите и спасавања, као основних планских докумената којима се планирају мере и активности за спречавање и умањивање последица катастрофа на целокупно становништво, као хуманитарни одговор у кризама и ванредним ситуацијама могуће је припремити и спровести свеобухватно планирање за заштиту сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама и хуманитарним кризама. Локалне самоуправе, штабови за ванредне ситуације, савети за безбедност и савети за родну равноправност требало би да припреме посебне локалне планове којима би се дефинисале мере и активности за ублажавање директних последица кризних и ванредних ситуација, каква је била, рецимо, пандемија КОВИД-19, по безбедност, економију, политички контекст, друштвену климу и укупно благостање жена, посебно жена из рањивих група.

Ови планови јединица локалне самоуправе за очување сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама требало би да садрже следеће:

- демографске податке за град/општину, преглед ризика и обим елементарних непогода и других криза које су погађале град/општину у претходном периоду (поплаве, пожари, земљотреси, клизишта итд.);
- опис координације и управљања у ванредној ситуацији у граду;
- значај очувања сексуално-репродуктивног здравља и превенције и одговора на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама;
- нормативни оквир (са обавезним навођењем протокола града/општине о мултисекторској сарадњи и поступању у случајевима родно заснованог насиља);
- план кризне комуникације;
- пружање услуга у вези са очувањем сексуално-репродуктивног здравља и превенцијом и одговором на родно засновано насиље у граду/општини (нпр.: постављање мобилних клиника; дистрибуција комплета за репродуктивно здравље; развијање капацитета постојећих пружалаца услуга; управљање превенцијом и одговором на родно засновано насиље; успостављање рефералних мрежа; састављање именика институција, установа и организација; припрема материјала за пружаоце и кориснике услуга; минимални сет услуга у ванредној ситуацији са описом сваке услуге, пружаоцем услуге, местом и роком пружања услуге итд.).

Основни циљ израде овог документа био би спречавање сексуалног насиља и помоћ жртвама сексуалног насиља. С обзиром на то да постоји велики ризик од сексуалног насиља у кризним ситуацијама, потребна је мултисекторска сарадња, посебно са безбедносним сектором, како би се успоставиле превентивне мере на нивоу локалне заједнице или шире, укључујући здравствене установе и ОЦД које се баве заштитом жртава

сексуалног насиља. Осим тога, мерама и активностима у оквиру ових планова требало би смањити преношење и обољевање и смртност од полно преносивих болести и спречити непланиране трудноће као последицу сексуалног насиља током кризних и ванредних ситуација.

У оквиру припреме овог документа потребно је водити рачуна и узети у обзир све специфичне потребе жена, посебно жена из рањивих и осетљивих група, како би се обезбедило да оне узму учешће у креирању одговора на кризу. Мере и активности у овим документима требало би да имају крајњи опоравак жртава као императив.

За адекватан одговор заједнице, ефикасну припрему и примену планова јединице локалне самоуправе за очување сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама неопходно је утврдити координацију и актере у примени плана на локалном нивоу. Трећим НАП-ом за примену Резолуције 1325 могла би се иницирати израда и примена ових планова у оквиру штабова за ванредне ситуације, уз сарадњу и партнерство са осталим механизмима и институцијама у локалној самоуправи, уз обавезну партиципацију ОЦД које пружају услуге, помоћ и подршку женама жртвама насиља, хуманитарне и друге организације од интереса.

Локалне заједнице би требало да уврсте Минималне стандарде за превенцију и одговор на РЗН у ванредним ситуацијама (*Minimum Standards for Prevention and Response to Gender Based Violence in Emergencies*)³⁰² у ове планске документе. У складу са овим стандардима, сви актери укључени у помоћ, подршку и заштиту жртава РЗН у обавези су да се придржавају ових стандарда и дефинисаних начела.

302 Доступно на: https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBVIE.Minimum.Standards.Publication.FINAL_.ENG_.pdf

Усвајање ових докумената би у знатној мери унапредило примену трећег НАП-а за примену Резолуције 1325 на локалном нивоу.

ПРЕПОРУКЕ:

- 5.5.1. У оквиру мера и активности у трећем НАП-у за примену Резолуције 1325 потребно је иницирати израду и усвајање планова јединице локалне самоуправе за очување сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама.
- 5.5.2. У оквиру активности у трећем НАП-у треба предвидети спровођење процена и анализа ситуације у циљу израде планова јединице локалне самоуправе за очување сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама.
- 5.5.3. Неопходно је предвидети спровођење едукације свих укључених актера за унапређење знања и вештина за поступање и спровођење активности предвиђених овим плановима.
- 5.5.4. Потребно је предвидети активности којима се унапређују координација и сарадња свих актера укључених у примену планова јединице локалне самоуправе за очување сексуално-репродуктивног здравља и превенцију и одговор на родно засновано насиље у ванредним ситуацијама са осталим актерима надлежним за безбедност и заштиту, помоћ и подршку жртвама РЗН, уз учешће ОЦД.

